

[illegible][illegible]

1945-1946	1946-1947	1947-1948	1948-1949	1949-1950	1950-1951	1951-1952	1952-1953	1953-1954	1954-1955	1955-1956	1956-1957	1957-1958	1958-1959	1959-1960	1960-1961	1961-1962	1962-1963	1963-1964	1964-1965	1965-1966	1966-1967	1967-1968	1968-1969	1969-1970	1970-1971	1971-1972	1972-1973	1973-1974	1974-1975	1975-1976	1976-1977	1977-1978	1978-1979	1979-1980	1980-1981	1981-1982	1982-1983	1983-1984	1984-1985	1985-1986	1986-1987	1987-1988	1988-1989	1989-1990	1990-1991	1991-1992	1992-1993	1993-1994	1994-1995	1995-1996	1996-1997	1997-1998	1998-1999	1999-2000	2000-2001	2001-2002	2002-2003	2003-2004	2004-2005	2005-2006	2006-2007	2007-2008	2008-2009	2009-2010	2010-2011	2011-2012	2012-2013	2013-2014	2014-2015	2015-2016	2016-2017	2017-2018	2018-2019	2019-2020	2020-2021	2021-2022	2022-2023	2023-2024	2024-2025	2025-2026	2026-2027	2027-2028	2028-2029	2029-2030	2030-2031	2031-2032	2032-2033	2033-2034	2034-2035	2035-2036	2036-2037	2037-2038	2038-2039	2039-2040	2040-2041	2041-2042	2042-2043	2043-2044	2044-2045	2045-2046	2046-2047	2047-2048	2048-2049	2049-2050	2050-2051	2051-2052	2052-2053	2053-2054	2054-2055	2055-2056	2056-2057	2057-2058	2058-2059	2059-2060	2060-2061	2061-2062	2062-2063	2063-2064	2064-2065	2065-2066	2066-2067	2067-2068	2068-2069	2069-2070	2070-2071	2071-2072	2072-2073	2073-2074	2074-2075	2075-2076	2076-2077	2077-2078	2078-2079	2079-2080	2080-2081	2081-2082	2082-2083	2083-2084	2084-2085	2085-2086	2086-2087	2087-2088	2088-2089	2089-2090	2090-2091	2091-2092	2092-2093	2093-2094	2094-2095	2095-2096	2096-2097	2097-2098	2098-2099	2099-2100	2100-2101	2101-2102	2102-2103	2103-2104	2104-2105	2105-2106	2106-2107	2107-2108	2108-2109	2109-2110	2110-2111	2111-2112	2112-2113	2113-2114	2114-2115	2115-2116	2116-2117	2117-2118	2118-2119	2119-2120	2120-2121	2121-2122	2122-2123	2123-2124	2124-2125	2125-2126	2126-2127	2127-2128	2128-2129	2129-2130	2130-2131	2131-2132	2132-2133	2133-2134	2134-2135	2135-2136	2136-2137	2137-2138	2138-2139	2139-2140	2140-2141	2141-2142	2142-2143	2143-2144	2144-2145	2145-2146	2146-2147	2147-2148	2148-2149	2149-2150	2150-2151	2151-2152	2152-2153	2153-2154	2154-2155	2155-2156	2156-2157	2157-2158	2158-2159	2159-2160	2160-2161	2161-2162	2162-2163	2163-2164	2164-2165	2165-2166	2166-2167	2167-2168	2168-2169	2169-2170	2170-2171	2171-2172	2172-2173	2173-2174	2174-2175	2175-2176	2176-2177	2177-2178	2178-2179	2179-2180	2180-2181	2181-2182	2182-2183	2183-2184	2184-2185	2185-2186	2186-2187	2187-2188	2188-2189	2189-2190	2190-2191	2191-2192	2192-2193	2193-2194	2194-2195	2195-2196	2196-2197	2197-2198	2198-2199	2199-2200	2200-2201	2201-2202	2202-2203	2203-2204	2204-2205	2205-2206	2206-2207	2207-2208	2208-2209	2209-2210	2210-2211	2211-2212	2212-2213	2213-2214	2214-2215	2215-2216	2216-2217	2217-
-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-------

[illegible][illegible][illegible][illegible][illegible]

三

Date		Description		Amount	
1911	Jan 1	Balance		100.00	
		Interest		10.00	
		Dividend		5.00	
		Transfer		20.00	
		Balance		135.00	
		Interest		13.50	
		Dividend		6.75	
		Transfer		27.00	
		Balance		182.25	
		Interest		18.23	
		Dividend		9.11	
		Transfer		36.45	
		Balance		245.99	
		Interest		24.59	
		Dividend		12.29	
		Transfer		49.18	
		Balance		331.96	
		Interest		33.19	
		Dividend		16.59	
		Transfer		68.38	
		Balance		449.12	
		Interest		44.91	
		Dividend		22.45	
		Transfer		89.63	
		Balance		561.15	
		Interest		56.11	
		Dividend		28.05	
		Transfer		112.23	
		Balance		707.54	
		Interest		70.75	
		Dividend		35.37	
		Transfer		141.46	
		Balance		954.12	
		Interest		95.41	
		Dividend		47.70	
		Transfer		189.40	
		Balance		1286.63	
		Interest		128.66	
		Dividend		64.33	
		Transfer		256.66	
		Balance		1736.32	
		Interest		173.63	
		Dividend		86.81	
		Transfer		347.26	
		Balance		2343.02	
		Interest		234.30	
		Dividend		117.15	
		Transfer		468.60	
		Balance		3143.07	
		Interest		314.31	
		Dividend		157.15	
		Transfer		628.70	
		Balance		4143.23	
		Interest		414.32	
		Dividend		207.16	
		Transfer		836.92	
		Balance		5191.43	
		Interest		519.14	
		Dividend		259.57	
		Transfer		1038.28	
		Balance		6499.42	
		Interest		649.94	
		Dividend		324.97	
		Transfer		1299.94	
		Balance		8134.33	
		Interest		813.43	
		Dividend		406.71	
		Transfer		1626.82	
		Balance		10178.29	
		Interest		1017.83	
		Dividend		508.91	
		Transfer		2037.64	
		Balance		12732.67	
		Interest		1273.27	
		Dividend		636.63	
		Transfer		2545.34	
		Balance		16145.91	
		Interest		1614.59	
		Dividend		807.29	
		Transfer		3229.18	
		Balance		20396.97	
		Interest		2039.70	
		Dividend		1019.85	
		Transfer		4079.70	
		Balance		25536.32	
		Interest		2553.63	
		Dividend		1276.81	

[illegible][illegible][illegible][illegible][illegible]

Year	1900	1901	1902	1903	1904	1905	1906	1907	1908	1909	1910	1911	1912	1913	1914	1915	1916	1917	1918	1919	1920	1921	1922	1923	1924	1925	1926	1927	1928	1929	1930	1931	1932	1933	1934	1935	1936	1937	1938	1939	1940	1941	1942	1943	1944	1945	1946	1947	1948	1949	1950	1951	1952	1953	1954	1955	1956	1957	1958	1959	1960	1961	1962	1963	1964	1965	1966	1967	1968	1969	1970	1971	1972	1973	1974	1975	1976	1977	1978	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031	2032	2033	2034	2035	2036	2037	2038	2039	2040	2041	2042	2043	2044	2045	2046	2047	2048	2049	2050	2051	2052	2053	2054	2055	2056	2057	2058	2059	2060	2061	2062	2063	2064	2065	2066	2067	2068	2069	2070	2071	2072	2073	2074	2075	2076	2077	2078	2079	2080	2081	2082	2083	2084	2085	2086	2087	2088	2089	2090	2091	2092	2093	2094	2095	2096	2097	2098	2099
1900	1900	1901	1902	1903	1904	1905	1906	1907	1908	1909	1910	1911	1912	1913	1914	1915	1916	1917	1918	1919	1920	1921	1922	1923	1924	1925	1926	1927	1928	1929	1930	1931	1932	1933	1934	1935	1936	1937	1938	1939	1940	1941	1942	1943	1944	1945	1946	1947	1948	1949	1950	1951	1952	1953	1954	1955	1956	1957	1958	1959	1960	1961	1962	1963	1964	1965	1966	1967	1968	1969	1970	1971	1972	1973	1974	1975	1976	1977	1978	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031	2032	2033	2034	2035	2036	2037	2038	2039	2040	2041	2042	2043	2044	2045	2046	2047	2048	2049	2050	2051	2052	2053	2054	2055	2056	2057	2058	2059	2060	2061	2062	2063	2064	2065	2066	2067	2068	2069	2070	2071	2072	2073	2074	2075	2076	2077	2078	2079	2080	2081	2082	2083	2084	2085	2086	2087	2088	2089	2090	2091	2092	2093	2094	2095	2096	2097	2098	2099

OD REDAKCJI

Nasze pismo jest poświęcone Ukrainie, jej historii i współczesności, a zwłaszcza stosunkom polsko-ukraińskim. Chcemy w nim stworzyć możliwość wymiany myśli i poglądów dotyczących obu narodów. Uświadamiając sobie historyczne, emocjonalne przyczyny trudności dialogu, chcemy odkłamywać stereotypy zakorzenione w świadomości naszych społeczeństw. Dotychczas zbyt mało zrobiono w tym kierunku. Dopiero po doświadczeniach stanu wojennego zaczęło następować przewartościowanie w dotychczasowym spojrzeniu na Ukrainę. Prasa niezależna zajęła się problemem wzajemnych stosunków, pisano o Ukrainie jako sojuszniku Polski, mówiono o współdziałaniu, poruszano kwestię granic.

Żyjemy i żyć będziemy obok siebie. My i Oni jesteśmy pozbawieni wolności i suwerenności, zmuszani do akceptowania obcych norm i wartości. Dziś więcej nas łączy niż dzieli. Zdają sobie z tego sprawę władze, które starają się podtrzymywać antagonizm polsko-ukraiński.

Od nas samych zależy przyszłość wzajemnych stosunków. Dziedziczy się nie tylko dokonania – również ich brak.

Redakcja

Iwan Łysiak-Rudnyčkyj

UKRAINA MIĘDZY WSCHODEM I ZACHODEM *

Zadanie, jakie stawia sobie ta praca, - to próba scharakteryzowania Ukrainy z typologicznego punktu widzenia oraz zdefiniowania tych rysów, które określają ją jako historyczną indywidualność. Świadomy jestem ryzyka tej próby, jak też niebezpieczeństw wynikających ze zbyt łatwych uogólnień, dlatego postaram się nie wychodzić poza granice tego, co można sprawdzić empirycznie.

Zanim jeszcze wglębię się w temat, chciałbym krótko zebrać swoje teoretyczne założenia. Otóż wierzę w istnienie czegoś, co z grubsza można nazwać charakterem narodowym. Nie należy tego mylnie rozumieć w sensie naturalistycznym, gdyż zjawisko to przynależy do społeczno-kulturalnej, a nie biologicznej sfery. Charakter narodowy jest tożsamy ze swoim sposobem życia, kompleksem wartości kulturowych, zasadami zachowania i systemem instytucji właściwych danemu narodowi. Charakter narodowy formuje się historycznie i można wyznaczyć te czynniki, które przyczyniły się do jego powstania. Kiedy charakter narodowy zdąży się już skryształizować, zaczyna wykazywać zwykle dużą stabilność i umiejętność odrzucania albo asymilowania oddziaływań destrukcyjnych. Bardzo ważna jest też druga sprawa: charakter narodowy nigdy nie przedstawia sobą czegoś absolutnie unikalnego i oryginalnego, a raczej indywidualną kombinację cech, które są szeroko rozpowszechnione w świecie i wspólne wielu narodom. Stwierdzając, a potem oceniając podobieństwa i różnice, które istnieją między narodami, jak też stosując metodę porównawczą, postaramy się zdefiniować względną oryginalność danego typu narodowego oraz stopień jego pokrewieństwa z innymi narodami.

Tytuł tej pracy mówi o tym, że Ukraina znajduje się "między Wschodem i Zachodem". Zastanówmy się więc, jakie damy znaczenie pojęcia "Wschód" i "Zachód" w odniesieniu do historii Ukrainy.

Oskar Halecki stwierdza, że pojęcie "Zachód" często używa się jako synonim "Europy". Zgodnie z myślą Haleckiego to utożsamienie oznacza zastąpienie całości częścią /tzw. pars pro toto/, co często prowadzi do niejasności. W samej Europie można odróżnić kilka stref geograficznych, a "Europa zachodnia" jest tylko jedną z nich. "Zachód" w węższym i dokładniejszym znaczeniu - to atlantyckie kresy kontynentu: Anglia, Francja, Niderlandy, ale przecież kontynent europej-

ski obejmuje także i inne obszary, które w nie mniejszym stopniu są europejskie i dlatego, w szerszym tego słowa znaczeniu, nie mniej "zachodnie" niż "strefa atlantycka".

W formule "Ukraina między Wschodem i Zachodem" pojęcie "Zachód" stosuje się do Europy w całości. Ukraina jest "zachodnia" o tyle, o ile stanowi organiczną część europejskiej wspólnoty narodów. I nie chodzi tutaj o prosty fakt geografii fizycznej. Europa dla historyka to coś więcej niż tylko wielki półwysep kontynentu europejskiego: to wspólnota narodów, które nie zważając na polityczne rozbieżności ani na ostre antagonizmy w przeszłości, podzielają wspólną spuściznę kulturalną i społeczną. Nie wszystko co geograficznie położone w Europie, przynależy do niej historycznie. Na przykład dawniejsze Imperium Otomańskie, które w ciągu kilku stuleci obejmowało dużą część kontynentu europejskiego na pewno nie wchodziło w skład europejskiej wspólnoty kulturalnej. To samo odnosi się do muzułmańskich państw średniowiecznej Hiszpanii. Większość historyków zgadza się też z tym, że Moskwy - Rosji od XIV-XVII stulecia nie należy uważać za państwo w swej istocie europejskie. Powszechnie wiadomo, że "europeizacja", czy też "okcydentalizacja" Rosji nastąpiła dopiero w wyniku reform Piotra I. Ale nawet wielu rosyjskich myślicieli uważało tę europeizację za problematyczną.

Ukraina nigdy nie przeżywała okresu silnego i raptownego "uzachodnienia" analogicznego do panowania Piotra I w historii rosyjskiej. I nie jest to nic dziwnego. Kraj, który od swoich początków był w swej istocie europejski - i w tym znaczeniu "zachodni" - nie musiał asymilować się z Europą drogą nagłego, rewolucyjnego przewrotu. Jednak europejski charakter Ukrainy wzmacniał się dzięki wpływom i kontaktom z innymi krajami europejskimi. Z którą częścią wspólnoty europejskiej utrzymywała Ukraina najściślejsze związki? Nie ze strefą atlantycką, czyli zachodnioeuropejską. Co prawda, jeszcze od czasów Państwa Kijowskiego istniały stosunki pomiędzy Ukrainą a Francją i Anglią, które można też prześledzić we wszystkich innych epokach ukraińskiej historii; ale pozostawały one zawsze sporadyczne. Kiedy współcześni Ukraińcy mówią o "zachodniej Europie", w praktyce mają na myśli przestrzeń, która bardziej jest znana pod nazwą Europy Środkowej, czyli ziemie z ludnością niemieckojęzyczną, od Morza Północnego do Doliny Naddunajskiej. Niemcom przychodziło reprezentować - dobrze albo źle - "Zachód" w oczach narodu ukraińskiego. Jeszcze ściślejsze były związki z krajami po-

łożonymi na wschód od terytorium etnicznie niemieckiego, określanym zwykle w literaturze naukowej terminem "Europa Środkowo-Wschodnia" /Ostmitteleuropa, East Central Europe/: z Czechami, Węgrami, z Polską - zwłaszcza z tą ostatnią. Oprócz tego trzeba wspomnieć o obszarach bałtyckich i skandynawskich: Litwie, z którą Ukraina w przeciągu dwóch stuleci, od połowy XIV do połowy XVI, przebywała w ścisłym związku politycznym, oraz Szwecji, skąd wyszedł impuls do stworzenia Państwa Kijowskiego.

W tym miejscu pozwolimy sobie przerwać omawianie pierwiastków zachodnich w formowaniu ukraińskiego typu narodowego. Do tego powrócimy trochę później. A teraz weźmy pod uwagę nie zachodnie, a wschodnie elementy.

Niech mi będzie wolno zrobić tu jedną uwagę na marginesie zasadniczych wniosków. Wśród narodów wschodniej części kontynentu europejskiego zauważamy pewne śmieszne, aż natrętne przyzwyczajenie: próbę udawania, że są one całkiem zachodnie, oraz zaprzeczania istnieniu jakichkolwiek niezachodnich /dokładniej: nie zachodnioeuropejskich/ cech w ich narodowym obliczu. "Polska - ostoja zachodniej katolickiej kultury"; Czechy - jedyny naród słowiański o zachodnim standardzie życiowym"; "Węgry - których Złota Bulla jest jednocześnie angielską Wielką Kartą"; "Rumuni - dumni następcy rzymskich legionistów". Stwierdzenia takie spotyka się często. Z pewnością - w jakiejś mierze są one zgodne z prawdą. Jednak technicznie od nich mentalnością biedaków, co lubią chwalić się swoimi bogatymi krewnymi.

Ale wróćmy do naszego konkretnego, ukraińskiego przypadku. Stwierdziłem zasadniczo zachodni, czyli europejski charakter Ukrainy, ale to nie oznacza, że zaprzeczam istnieniu silnych niezachodnich elementów w ukraińskim typie narodowym. Pod wpływem sił, które promieniowały ze Wschodu, ogólnoeuropejskie cechy doznały zmian - choć nie zostały zniszczone i zastąpione innymi.

Jakie znaczenie ma w kontekście historii ukraińskiej pojęcie "Wschód", "Orient"? Termin ten stosuje się do dwóch, zupełnie różnych obiektów historycznych: z jednej strony do świata wschodniej, chrześcijańskiej i bizantyjskiej tradycji kulturalnej, a z drugiej strony do świata euroazjatyckich koczowniców. Wiadomo jednak, że dwa znaczenia terminu "Wschód" nie są ze sobą ściśle powiązane. Poza tym, choć obydwie "Wschody" odegrały pierwszorzędą rolę w rozwoju Ukrainy, wpływ każdego z nich urzeczywistniał się w sposób zupełnie inny.

Zacznijmy od wschodu euroazjatyckich nomadów. Przodkowie narodu ukraińskiego od niepamiętnych czasów byli rolnikami. Zasiadali oni pas lasostepu, który rozciąga się od Pogórza Karpackiego aż do wschodnich dopływów Dniepru. Na południe od tych terenów pradawnej kultury rolniczej rozciągały się otwarte stepy, po których wędrowali koczownicy. Do pierwszych wieków ery chrześcijańskiej nomadzi stepów południowo-ukraińskich byli pochodzenia irańskiego. Wydaje się, że między scytyjskimi i sarmackimi pasterzami i wojownikami, a protoukraińskimi plemionami rolniczymi istniały specyficzne, symbiotyczne stosunki. Jeśli wierzyć etnologom, ślady irańskiego wpływu można do dzisiaj znaleźć w ukraińskim i rosyjskim folklorze. Sytuacja zmieniła się gruntownie, gdy w następstwie wielkiej wędrówki ludów, koczowników irańskich zastąpiły plemiona turkotatarskie. Poczynając od najazdu Hunów w IV wieku po Chrystusie i kończąc na zniszczeniu Kijowa przez Mongołów w I połowie XIII wieku, kilka wielkich fal przeważnie pochodzenia turkotatarskiego przelewało się przez ziemie Ukraińskie. Po tych nawałach w stepach czarnomorskich nie pojawił się już żaden nowy koczowniczy naród. Ale z podziałów imperium Mongolskiego powstał jako jedno z państw-sпадkobierców Chanat Krymski, który w XV. stuleciu stał się wasalem Porty Otomańskiej. Przemysłem narodowym krymskich Tatarów było ludobójstwo. Ukraina prawie corocznie zaznawała najazdów tatarskich, które przynosiły jej niewymowne cierpienia. Bez obawy można powiedzieć, że walka z zagrożeniem tatarskim stanowiła centralny problem w historii ukraińskiej, aż do czasu likwidacji Chanatu Krymskiego za Katarzyny II.

Przedstawione fakty same w sobie są nam dobrze znane, ale nasze zadanie polega na wyciągnięciu z nich pewnych ogólnych wniosków. Można znaleźć analogie między Ukrainą i takimi orientальnymi krajami jak Egipt, Mezopotamia i Persja, które też były wystawione na ciągłe najazdy nomadów. Mimo to istnieje tu więcej różnic niż podobieństw. Po pierwsze, ukraińskie rolnictwo, w przeciwieństwie do wyżej wymienionych krajów Bliskiego Wschodu, należało do europejskiego, indywidualnego typu, a nie do typu "agrokultury hydraulicznej" żeby użyć terminu Karla Wittfogela - które charakterystyczne jest dla suchej strefy, gdzie zachowanie osiadłej w rzecznych dolinach i oazach cywilizacji, uzależnione jest od istnienia centralnie kierowanych urządzeń służących do nawadniania². Po drugie, na Ukrainie nie było wyraźnego, wyznaczonego przez samą przyrodę, rozgraniczenia między zie-

mią rolnika a koczownika. Klimat czarnomorskich stepów jest kontynentalny, lecz w stopniu nie większym niż klimat amerykańskiego Środkowego Zachodu. Ta urodzajna równina bardzo sprzyjała rozwojowi rolnictwa, ale równocześnie tworzyła ona wymarzone miejsce na pastwisko dla trzód nomada. Powodowało to nieobecność wyraźnej linii granicznej między zaludnionym krajem a tak zwanymi "Dzikimi Polami". Ściślej biorąc nie należałoby właściwie mówić o linii, ale raczej o szerokim pasie ziemi granicznej. Napotykały tu sugestywne paralele między ukraińskimi i amerykańskimi procesami historycznymi. Frederik Jackson Turner proponował, aby amerykańską historię badać od strony wielkiego procesu kolonizacyjnego, w dziejach którego Dzikie Zachód - ten odpowiednik Dzikich Pól - został stopniowo "oswojony" i przygotowany do siadłego, cywilizacyjnego trybu życia³. Uważam, że teza Turnera o "pograniczu" /Frontier Thesis/ mogłaby tworzyć bardzo płodny metodologiczny środek i przy nauczaniu historii Ukrainy. Ale także w tym przypadku nie można ponad miarę napisać paralele. Stosunek sił, który istniał między Ukraińcami i turkotatarskimi nomadami, był całkiem inny, niż między anglosaskimi Amerykanami i indiańskimi tubylcami. W przypadku Ameryki ruch ekspansji na zachód był nieprzerwany i bezpowrotny. Natomiast w przypadku Ukrainy granica na przestrzeni wieków przesuwiała się to w jedną, to w drugą stronę. Słowiańska kolonizacja rolna wyruszała raz za razem na podbój Dzikich Pól, usiłując stanąć mocną nogą nad brzegiem Morza Czarnego; był to podbój tak pługiem, jak i mieczem. Ale te wysunięte pozycje kultury rolniczej okresowo zaledwie były zalewane przez fale nomadyzmu. Komu poszczęściło się uratować od śmierci albo niewoli, temu trafiało się szukać ratunku na terenach północnych i zachodnich, bardziej obronnych, pokrytych lasami, górami i błotami. Ale najazdy Tatarów niekiedy dochodziły nawet do tej pozornie bezpiecznej strefy. Ta wiekowa, godna epopei walka skończyła się dopiero w drugiej połowie XVII wieku, kiedy po ostatecznym zniszczeniu Chanatu Krymskiego ukraińscy chłopci trwale opanowali czarnomorskie stepy.

Jakie wpływy na formowanie ukraińskiego typu narodowego można przypisać tym związkom z euroazjatyckimi koczownikami? Był to przede wszystkim czynnik ogromnie hamujący. Wielkie straty w ludziach, w dobrach materialnych i wartościach kulturalnych, które poniosła Ukraina, są oczywiste. Podkreślić trzeba tu szczególnie zniszczenie miast. Kijowska Ruś posiadała już w tym czasie dobrze rozwinięte ośrodki miejskie.

Alé podczas wielkiej mongolskiej nawały w XIII wieku te centra miejskie systematycznie zrównywano z ziemią. Należy też przypomnieć o przecięciu szlaków handlowych, co wpłynęło na upadek kwitnącej kultury średniowiecznej Rusi. Upadek ten zaczął się już nawet przed pojawieniem się Tatarów, jako następstwo grabieżczej działalności ich poprzedników: Pieczyngów i Połowców.

Jest to jednak tylko część obrazu. Druga strona - to wewnętrzne przetworzenie społeczeństwa ukraińskiego pod wpływem tego wyzwania, które rzuciły Dzikie Pola. Tu można jeszcze raz powrócić do amerykańskiej analogii. Zgodnie z terminem "pogranicze" - pod którym należy rozumieć przejściowy pas między terenami zalesionymi i Dzikim Zachodem - było ono decydującym czynnikiem w formowaniu amerykańskiego charakteru narodu. Człowiek pogranicza - pionier i kowboj - stał się w wielu sytuacjach reprezentatywnym Amerykaninem. Zwyczaje i tradycje, które powstały w warunkach pogranicza, zabarwiły sobą cały amerykański sposób bycia, nie wyłączając ziem dawnego osadnictwa wzdłuż wschodniego wybrzeża. Twierdzenia te można również, z odpowiednimi zmianami, odnieść do historii ukraińskiej, może nawet bardziej niż do amerykańskiej. Człowiekiem ukraińskiego pogranicza był Kozak, który w XVI-XVII stulecia stał się reprezentatywnym typem swojego narodu. Należy zauważyć, że nawet na tych obszarach Ukrainy, na przykład w Galicji, które faktycznie nie były objęte ruchem kozackim, znajdujemy niezliczoną ilość narodowych pieśni sławiących Kozaków. Kozactwo w swej istocie było organizacją wojskowej samoobrony osadników z zagrożonych terenów przygranicznych. Stanowiło awangardę ukraińskiej kolonizacji chłopskiej, ale przy tym zapożyczało też wiele taktycznych środków i zwyczajów od swoich wrogów-Tatarów. /Podobnie amerykańscy pionierzy przejęli też wiele od Indian/. Jednak z czasem wojskowa organizacja, która wyrosła spontanicznie na pograniczu, zaczęła stopniowo odgrywać coraz ważniejszą rolę w życiu osiadłej społeczności. Ukraina, która wcześniej wchodziła w skład Wielkiego Księstwa Litewskiego, po Unii Lubelskiej /1569 r/. znalazła się w granicach Korony. Rzeczpospolita nie była w stanie zabezpieczyć swoim ukraińskim prowincjom skutecznej ochrony przed stałym zagrożeniem tatarskim. Poza tym Polska narzuciła Ukrainie ustrój społeczny, obcy i nienawistny dla większości narodu ukraińskiego. W konstytucyjnych ramach Rzeczypospolitej - gdzie monopol władzy należał do szlachty, a chłopci byli całkowicie związani poddaństwem - nie było miejsca na warstwę

wolnych i uzbrojonych "plebejuszy". Starania Polski, aby zniszczyć kozacką organizację wojskową doprowadziły do napięcia, które stale wzrastało i w końcu w 1648 r. wybuchło wielką rewolucją. "Pokozać" się wtedy dużo ludzi, którzy nie byli wcześniej Kozakami w pierwotnym znaczeniu pogranicznych wojowników, a należeli raczej do chłopstwa, mieszczaństwa czy nawet do drobnej prawosławnej szlachty. Wojskowa organizacja pogranicza rozszerzyła się na rozległe przestrzenie, zwolnione od polskiego panowania i posłużyła jako podstawa nowego społecznego i administracyjnego porządku. Na przykład kozackie związki wojskowe, pułki i sotnie, przekształciły się teraz na administracyjne jednostki terytorialne. Oficjalną nazwą nowego politycznego organizmu, kozackiego państwa ukraińskiego, było "Wojsko Zaporoskie". Rewolucja 1648 roku przyczyniła się też do przyjęcia nowej narodowej nazwy. Słowo "Ukraina", jak sądzi wielu, oznacza "ziemie pogranicza" i najpierw stosowało się rzeczywiście do przygranicznego pasu, w którym zakorzeniła się kozaczyzna. Przeniesienie kozackiego systemu z pogranicza w głąb kraju sprzyjało poszerzeniu i popularyzacji nazwy "Ukraina", której teraz zaczęto używać - najpierw w mowie potocznej - jako nazwy całego terytorium, znajdującego się pod kozacką jurysdykcją. Nowa nazwa wyparła stopniowo tradycyjną nazwę "Ruś", wywodzącą się od średniowiecznego Państwa Kijowskiego.

Podsumowując wyżej powiedziane, możemy wyciągnąć następujące wnioski. "Wschód" euroazjatyckich nomadów miał podwójny wpływ na formowanie się ukraińskiego charakteru narodowego: po pierwsze jako czynnik hamujący na drodze rozwoju kraju, po drugie poprzez silną reakcję obronną ze strony narodu ukraińskiego. Ale to nie sprawiło, by Ukraina przyjęła charakter euroazjatycki. Innymi słowy, euroazjatycki koczowniczy żywioł działał na ukraiński naród z zewnątrz, ale nie był on "internalizowany", nie stał się on częścią składową ukraińskiego typu narodowego. Drugi wielki wschodni wpływ - grecka /bizantyjska/ tradycja religijna i kulturalna - działała całkowicie odmiennym sposobem: od środka, formując duchową istotę społeczeństwa.

Jestem przekonany, że większość obecnych w tym audytorium zna czarujące opowiadanie o "próbie wiar", wchodzące do staroruskiej Powieści minionych lat. Powieść opowiada o tym, jak Włodzimierz Wielki kijowski wysłał posłów do różnych krain, aby poznali ich religie, i wreszcie o tym, jak książę i jego doradcy, zachwyceni relacją o pięknie bizantyjskich obrzędów cerkiewnych, postanowili przyjąć chrześcijaństwo z Konstantynopola. To tylko legenda, czy też dokładniej wę-

drowny zapis literacki, prawdopodobnie zapożyczony przez letopisa z obcego źródła. Mimo to można ten przekaz rozpatrywać jako wskazówkę świadczącą, że greckie chrześcijaństwo samym swoim estetycznym aspektem było bliskie społeczeństwu Rusi Kijowskiej.

Ale niektórzy współcześni historycy ukraińscy - na przykład znany badacz średniowiecznej i cerkiewnej historii S.Tomaszowski - uważają, że wybór Włodzimierza był tragiczną, epokową pomyłką. Gdyż przez przyjęcie chrześcijaństwa w jego wschodniej postaci Ruś - Ukraina skazała siebie na duchowy zastój i bezpłodność oraz zamknęła sobie drogę do tego, żeby stać się pełnoprawnym członkiem europejskiej wspólnoty. Pogląd ten jest bliski znanej teorii Arnolda Toynbee, który w swojej teorii cywilizacji świata rysuje ostrą granicę między cywilizacją zachodnią obejmującą katolickie i protestanckie narody Europy, razem z ich zamorskimi odgałęzieniami, a cywilizacją wschodniochrześcijańską, obejmującą średniowieczne Bizancjum i jej współczesnego spadkobiercę - Rosję.

Co możemy powiedzieć o tych teoriach? Przede wszystkim, musimy pamiętać, że wybór dokonany przez Włodzimierza nie był przypadkowy. Był zdeterminowany tym, że ziemie ukraińskie należały do strefy promieniowania greckiej i hellenistycznej kultury już od dobrych półtora tysiąca lat przed chrztem Rusi. Poczynając od VII stulecia przed Chrystusem, pobraża południowej Ukrainy i Krym opanowane były przez greckie kolonie. Między greckimi nadmorskimi miastami-państwami a protoukraińskimi plemionami z głębi kraju istniały handlowe i kulturowe związki. Większość tych kolonii zaginęła podczas wielkiej wędrówki ludów, niektóre jednak zachowały się. Państwo Kijowskie, które się właśnie kształtowało od samego początku i jeszcze długo po swojej chrystianizacji utrzymywało różnorakie stosunki ze światem bizantyjskim.

Poza tym Wschodnie Imperium w X stuleciu, za panowania dynastii macedońskiej, znajdowało się u szczytu swojej politycznej i kulturalnej potęgi. W tym czasie Bizancjum mogło prawdopodobnie przynieść więcej niż chrześcijaństwo łacińskie dawano nowo nawróconym narodom północnej i środkowo-wschodniej Europy. Przeszczepienie bogatej grecko-bizantyjskiej kultury - po części zapożyczonej z Konstantynopola, a po części przyswojonej w jej bułgarskiej wersji - na sprzyjający grunt młodej słowiańskiej krainy dało impuls do szybkiego rozwoju kulturalnego Rusi Kijowskiej, która szybko dorównała najbardziej rozwiniętym częściom ówczesnej Europy.

Prawda, Bizancjum, pomijając cały jego blask i wyrafinowanie, na dłuższą metę zdradzała rażące przejawy słabości. Był onoraczej statyczne i brakowało mu tego nadzwyczajnego dynamizmu i twórczej siły, jaką łacińskie chrześcijaństwo rozwinęło po 1000 r., w epoce romańskiej i gotyckiej. Mamy jednak prawo wysunąć następne hipotetyczne twierdzenie: zdaje się prawdopodobne, że gdyby nie najazdy koczowników, Ruś Kijowska byłaby w stanie przezwyciężyć bizantyjską statyczność i dotrzymać kroku ogólnym europejskim procesom. Przypuszczenie to znajduje potwierdzenie w fakcie, że "domongolska" Ruś, chociaż znajdowała się w zależności od Konstantynopola, to jednak nie była duchowo wyizolowana ani wrogo nastawiona do łacińskiego Zachodu, jeśli nie liczyć okazjnych cerkiewnych polemik.

W tym miejscu możemy powrócić znowu do poprzednich naszych wniosków odnoszących się do zachodnich elementów w ukraińskim typie narodowym. Państwo Kijowskie wyróżniało się kolejną ważną cechą: jednoczyło grecko-bizantyjską religijną i kulturalną tradycję ze strukturą społeczną i polityczną w przeważającej mierze zachodnią. Znamienny jest fakt, że polityczny bizantyzm pozostał całkowicie obcy Rusi Kijowskiej/ teokracja bizantyjska przyjęła się potem w cesarstwie moskiewskim w czasie jego rozkwitu, gdzie połączyła się z organizacją państwową sformułowaną na podobieństwo despotyzmu Złotej Ordy/. W Rusi przedmongolskiej - tak jak na średniowiecznym Zachodzie, a inaczej niż w Bizancjum i Moskwie - państwowa i cerkiewna władza nie tworzyła jedności, lecz były rozdzielone, przy czym każda z nich zachowywała autonomię w swojej własnej sferze. Państwowość Kijowa nosiła na sobie wyraźne piętno ducha swobody. Złożyły się na to następujące czynniki: ład społeczny, który charakteryzowały stosunki wynikające z umów i poszanowanie praw oraz godności jednostki ludzkiej; ograniczenie monarchicznej władzy księcia przez radę bojarską i wiec ludowy; samorząd społeczności miejskich; decentralizacja terytorialna w quasi-federacyjnym kształcie. Ten wolnościowy w swej istocie europejski duch właściwy jest także ukraińskim organizacjom państwowym późniejszych epok. Państwo Halicko-Wołyńskie XII-XIV w. wyraźnie ewoluowało w stronę ustroju federalnego. Dojrzały feudalizm, włącznie z feudalnym parlamentaryzmem znajdujemy też w państwie litewsko-ruskim XIV-XVI w. Państwo kozackie XVII-XVIII w. posiadało ustroj stanowy. I to nie był przypadek, że w XIX wieku - w czasie, kiedy Ukraina była politycznie asymilowana przez Rosję - wszechrosyjski liberalizm i konstytucjonalizm znajdował silniejszą podporę

właśnie w ukraińskich prowincjach imperium. Gdyby utrzymywało się odrodzone w 1917 r. niezależne państwo ukraińskie, znalazłoby się zapewne w składzie zachodnich form konstytucyjnych. Społeczność ukraińska w swej większości pragnęła demokratycznej republiki z socjalistycznym zabarwieniem, a konserwatywna mniejszość skłaniałaby się w stronę monarchii konstytucyjnej.

Etos i poczucie estetyczne narodu ukraińskiego jest zakorzenione w duchowej tradycji wschodu chrześcijaństwa. Ale o ile kraj był równocześnie w strukturze swej społecznej i politycznej częścią świata europejskiego, o tyle Ukraińcy dążyli do syntezy między Wschodem i Zachodem. W dziedzinie religijnej uczyniło to Ukrainę klasycznym krajem tradycji unijnej. Tendencja ta była właściwa wszystkim Ukraińcom, a nie tylko katolikom obrządku wschodniego. Silnie odcisnęła się ona na większości narodu ukraińskiego, która pozostawała przy prawosławiu, a także wśród Ukraińców-protestantów. Przykładem może tu być Akademia Kijowska, rozbudowana przez metropolitę Piotra Mohyłę /1596-1647 r./, która stała się głównym centrum intelektualnym całego grecko-prawosławnego świata, a w swej strukturze organizacyjnej i programie nauczania szła za przykładem uniwersytetów zachodnich. Tendencja ta znalazła swój wyraz także w malarstwie ukraińskiego albo kozackiego baroku, który w oryginalny sposób łączył pierwiastki bizantyjskie z zachodnimi.

Dochodzimy do następnego wniosku: Ukraina - położona między światami kultury grecko-bizantyjskiej a zachodniej i prawowity członek ich obu - starała się w przeciągu swej historii łączyć te dwie tradycje w żywą syntezę. Było to wielkie zadanie i nie można zaprzeczyć, że Ukraina nie potrafiła go w pełni wykonać. Ukraina zbliżała się do tej syntezy w wielkich epokach swojej historii, w czasach Rusi Kijowskiej w okresie kozaczyzny XVII w. Jednak chociaż epoki te były bogate w potencjalne możliwości i częściowe osiągnięcia, to w obu wypadkach ostateczna synteza doznała niepowodzenia i Ukraina upadła pod ciężarem nadmiernego nacisku zewnętrznego, jak też wewnętrznych sił odśrodkowych. W tym sensie można powiedzieć, że wielkie zadanie, które stanowi historyczne powołanie narodu ukraińskiego, pozostaje do dziś nie wykonane i należy jeszcze do przyszłości.

przeł. Bohdan Batruch

Nota tłumacza:

Profesor Iwan Łysiak-Rudničkyj był wykładowcą na uniwersytetach amerykańskich i kanadyjskich. Tekst powyższy wygłoszony

został w języku angielskim 12 lipca 1963 r. na Słowiańskim Kongresie Historycznym, poświęconym pamięci św. Cyryla i Metodego w Salzburgu, a następnie opublikowany: Iwan Ł. Rudnytsky, *The Ukraine between East and West, Das ostliche Mitteleuropa in Geschichte und Gegenwart. Acta Congressus historiae Slavicae Salisburgensis in memoriam SS Cyrilli et Methodii anno 1963 celebrati*, Wiesbaden, Otto Harrassowitz, 1963. W języku ukraińskim tekst ukazał się w książce tegoż autora pt. "Miż istorieju a politykoju", Monachium, 1976 r.

x/ Materiał publikowany bez wiedzy i zgody autora i tłumacza, zdjęty przez cenzurę ze Znak.

1/ Oskar Halecki, *The Limits and Divisions of European History*, Notre Dame, Indiana, University of Notre Dame Press, 1962.

2/ Karl Wittfogel, *Oriental Despotism. A Comparative Study of Total Power* New Haven and London, Yale University Press, 1957.

3/ Frederick Jackson Turner, *The Frontier in American History*, New York Henry Holt, 1920.

x x

KOŚCIOŁ GRECKOKATOLICKI W POLSCE *

Ukraińska Cerkiew greckokatolicka w Polsce przeżywa głęboki i długotrwały kryzys¹. Jest to zjawisko tym bardziej znamienne, że we wszystkich niemalże kościołach i związkach wyznaniowych istniejących obecnie w Polsce zachodzą procesy wręcz odwrotne. W szczególności Kościół rzymskokatolicki i Cerkiew prawosławna zdołały wyraźnie umocnić swoją pozycję tak pod względem organizacyjnym jak i moralnym dzięki umiejętnemu wykorzystaniu następstw procesów zachodzących w kraju na przestrzeni ostatnich lat². Ocenia się, że Cerkiew greckokatolicka w okresie powojennym utraciła ponad połowę swoich wiernych. Z reguły przechodzili oni na prawosławie lub do Kościoła rzymskokatolickiego, co w tym przypadku równoznaczne było z zatraceniem przez Ukraińców cech narodowych.

Organizacja Cerkwi greckokatolickiej na terytorium Polski uległa po II wojnie światowej poważnemu osłabieniu³. W wyniku zmian terytorialnych, po 1944 r. w granicach państwa polskiego pozostała jedynie diecezja przemyska wraz z wyodrębnioną z niej jeszcze w 1934 r. Apostolską Administracją Łemkowszczyzny z siedzibą w Sanoku. Archidiecezja Lwowska

i diecezja stanisławowska, znajdujące się w granicach USRR, funkcjonowały formalnie do marca 1946 r., tj. do czasu likwidacji Cerkwi greckokatolickiej na terytorium Związku Radzieckiego; przeprowadzonej na drodze ponownego jej włączenia w skład Cerkwi prawosławnej⁵.

Do fizycznej likwidacji Cerkwi przystąpiono również na terytorium Polski. 21 września 1945 r. służba bezpieczeństwa aresztowała ordynariusza diecezji przemyskiej, biskupa Józefa Kocyłowskiego. Wobec odmowy dobrowolnego opuszczenia siedziby biskupów przemyskich, został on dotkliwie pobity a następnie, po przewiezieniu samochodem /autem/ ciężarowym do Żurawicy przesłany do ZSRR. Wraz z bp. J. Kocyłowskim aresztowano i deportowano do Związku Radzieckiego biskupa sufragana Grzegorza Łakotę oraz liczną grupę księży⁶.

Spośród ok. 700 kapłanów diecezji przemyskiej i 130 administracji Lemkowszczyzny /wg stanu sprzed 1945 r./, w roku 1947 w konsekwencji aresztowań i deportacji, przesiedlania ludności ukraińskiej z Polski do USRR /w latach 1944-1946 wyjechało 489 tys. osób w tym wielu księży/, bratobójczych walk polsko-ukraińskich /w latach 1944-1946 zamordowanych zostało 24 księży ukraińskich/, w Polsce pozostało zaledwie ok. 25 duchownych greckokatolickich. W 1947 r. rozstrzygnęły się losy również i tych pozostałych. W kwietniu, na kilka dni przed rozpoczęciem wysiedlania ludności ukraińskiej realizowanego w ramach tzw. "akcji Wisła"⁷, władze bezpieczeństwa aresztowały 22 księży greckokatolickich, spośród których 21 osadzono w obozie koncentracyjnym w Jaworznie, a jednego - proboszcza parafii greckokatolickiej św. Norberta w Krakowie - w więzieniu na Montelupich⁸. Na wolności pozostali jedynie OO Bazylianie /Warszawa/ i ks. Ripecki, który zdołał wyjechać wraz z ludnością cywilną do województwa olsztyńskiego.

Księży więzionych w Jaworznie traktowano jak szczególnie niebezpieczną kategorię przestępców. Jako jedyni, poza niewielką grupą ukraińskiej inteligencji, przebywali w obozie do końca 1948 r. /większość więźniów zwolniono w styczniu 1948 r./ Obowiązywał ich surowy zakaz odprawiania modlitw i udzielania posług kapłańskich współwięźniom. Bici i wyszydzani, np. musieli celebrować nabożeństwa żałobne podczas których grzebano obozowe śmieci, zmuszani do wykonywania poniżających godność kapłańską czynności /zaprzęgano ich do wozów załadowanych ziemią/, przeżyli obóz zniszczeni fizycznie, lecz nie duchowo.

Odzyskanie wolności nie było równoznaczne z przywróceniem

im prawa do wykonywania obowiązków duszpasterskich wśród ponad 150 tys. Ukraińców przesiedlonych do województw zachodnich i północnych. Cerkiew greckokatolicka jako organizacja już nie istniała. W tej sytuacji bardzo pozytywnie należy ocenić decyzję kardynała Augusta Hlonda, który wobec zakazu odprawiania nabożeństw w obrządku greckokatolickim, ściśle egzekwowanego przez władzę administracyjną, wydał w 1948 r. zezwolenie na czasowe przejście księży ukraińskich do pracy w Kościele rzymskokatolickim. Stan taki trwał do 1956 r. Wszyscy księża greckokatolicki pracowali jako proboszczowie parafii rzymskokatolickich i było to rozwiązanie czasowo korzystne. Jednakże ich wierni /Ukraińcy/ - rozproszeni na terytorium kilku województw pozbawieni zostali własnych kapłanów. Przez 10 lat modlili się w polskich kościołach lub też, tam gdzie było to możliwe, przechodzili na prawosławie, które w tym okresie funkcjonowało bez większych przeszkód.

W międzyczasie sytuacja uległa dalszemu pogorszeniu. 27 lipca 1949 r., na mocy ustawy, na własność państwa przejęto cały majątek pocerkiewny znajdujący się na terenie niektórych powiatów województw białostockiego, lubelskiego, rzeszowskiego i krakowskiego, tj. w miejscowościach, w których wysiedlono ludność ukraińską⁹. W latach 1950-1951 nastąpiło przekazanie większości byłych greckokatolickich obiektów sakralnych Kościołowi rzymskokatolickiemu.

Przemiany zachodzące w Polsce po 1956 r. objęły swoim zasięgiem również ukraińską mniejszość narodową. W czerwcu 1956 r., powstało Ukraińskie Towarzystwo Społeczno-Kulturalne, pojawiło się pierwsze czasopismo w języku ukraińskim - tygodnik społeczno-kulturalny "Nasze Słowo". W grudniu Ministerstwo Oświaty zezwoliło na organizowanie punktów nauczania języka ukraińskiego. W kwietniu 1957 r. sekretariat KC PZPR podjął uchwałę w sprawie ukraińskiej mniejszości narodowej. Wysiedlenie Ukraińców w 1947 r. uznano za całkowicie nieuzasadnione i niehumanitarne. Rodziło się wówczas pytanie - co z Cerkwią? W 1956 r. rozpoczęły się, wbrew obowiązującym nadal zakazom, masowe powroty ludności ukraińskiej do miejscowości, z których została wysiedlona. Rozpoczął się - trwający po dziś dzień - konflikt o cerkwie. Ludzie pozbawieni od 10 lat możliwości uczestniczenia w nabożeństwach w rodzimym obrządku, poczęli domagać się tego coraz głośniej. Należało czym prędzej znaleźć jakieś rozwiązanie. To, które przyjęto zadawało z pewnością wszystkich poza grekokatolikami.

Patrząc na wydarzenia roku 1956 z perspektywy lat możemy stwierdzić, iż była wówczas w Polsce sprzyjająca atmosfera do reaktywowania Cerkwi greckokatolickiej. Na to, że do tego nie doszło złożyło się wiele przyczyn tkwiących zarówno w polityce państwa, jak i Kościoła rzymskokatolickiego. Proces destalinizacji i uniezależniania się od Związku Radzieckiego był pozorny. Władze polityczne i administracyjne nie były w stanie anulować jakichkolwiek decyzji, jeżeli nawet ingerowały one w wewnętrzne sprawy Polski. Pomimo oficjalnej krytyki decyzji przesiedlania Ukraińców w 1947 r., wielokrotnego deklarowania chęci ulżenia ich tragicznej często doli, rzeczywiste intencje władz zmierzały do utrzymania istniejącego stanu rzeczy. Cerkiew jako samodzielna organizacja z jej kilkusetletnią tradycją kulturotwórczą i organizatorską byłaby tu czynnikiem wyjątkowo niepożądanym. Monopol na zorganizowanie środowiska ukraińskiego uzyskało UTSK, organizacja w pełni kontrolowana przez MSW.

W roku 1957 duchownym greckokatolickim zezwolono na powrót do pracy w parafiach greckokatolickich. Cerkiew reaktywowano nieoficjalnie, bez rozgłosu i co najistotniejsze, bez nadania jej jakiegokolwiek statusu prawnego. Podporządkowana organizacyjnie Kościołowi rzymskokatolickiemu od tej chwili stanowić miała wyłącznie jego wewnętrzny problem. Prymas Kościoła rzymskokatolickiego - nieoficjalny zwierzchnik Cerkwi - otrzymał prawo wyznaczania spośród księży greckokatolickich osoby administratora - generalnego wikariego, stojącego zarazem na czele kapituły przemyskiej, organu nie posiadającego właściwie żadnych kompetencji; w opinii Ukraińców jest ona jednak symbolem kontynuacji tradycji byłego biskupstwa przemyskiego. Kolejnym i ostatnim ogniwem struktury organizacyjnej Cerkwi są już tylko parafie.

Narodził się więc jedyny w swoim rodzaju Kościół, który de facto istniał, ale oficjalnie jak gdyby go nie było. Licząc ok 100 tys. wiernych Cerkiew nigdy nie była uwzględniana w oficjalnych dokumentach państwowych. O fakcie jej istnienia nie informowano polskiej opinii publicznej. Narodziła się i istnieje w tej postaci już ponad 25 lat bez własnego biskupa i prawa do organizowania seminariów duchownych umożliwiających kształcenie nowego pokolenia księży, nie posiadając własnych obiektów sakralnych, w których byłaby jedynym gospodarzem, pozbawiona nadal jakiejkolwiek osobowości prawnej. Pomimo upływu 25 lat Cerkiew pozostaje nadal niesamodzielną, w pełni podporządkowaną władzom Kościoła rzymskokatolickiego. Wśród Ukraińców rodzi się przeświadczenie,

że władze Kościoła nie w pełni rozumieją intencje i potrzeby Cerkwi i jej wiernych. Zasadniczym punktem spornym pozostaje nadal kwestia przejętych przez Kościół nieruchomości pocerkiewnych. Jest to problem poważny. Cerkiew, która do 1949 r. posiadała na terytorium Polski ponad 800 obiektów o charakterze sakralnym, w tym i katedrę w Przemyśle, w chwili obecnej ma ich dwa: kaplicą cmentarną w Pieniężnie i podniesiony z ruin kościół poewangelicki w Górowie Iławeckim. W pozostałych kilkudziesięciu jest typowym sublokatorom, korzystającym z pomieszczeń należących do Kościoła rzymskokatolickiego jedynie na czas odprawiania nabożeństw. W sierpniu 1971 r. na własność Kościoła rzymskokatolickiego oraz innych kościołów i związków wyznaniowych przekazano szereg nieruchomości o charakterze sakralnym położonych na Ziemiach Zachodnich i Północnych. Cerkiew greckokatolicka posiadająca na tym terenie ponad 3/4 wszystkich wiernych nie otrzymała żadnego obiektu. Szczególnie napięta sytuacja utrzymuje się w województwach południowych i wschodnich. Nikt jak dotychczas nie wyjaśnił w pełni Ukraińcom dlaczego nie zezwala się im na przejmowanie budynków cerkiewnych, które budowali ich praojcowie, szczególnie tych nie wykorzystywanych od lat i niszczących; dlaczego wierni w Krynicy muszą cisnąć się słuchając w kaplicy tuż obok przestronnej murowanej cerkwi; dlaczego kilka tysięcy grekokatolików z Przemyśla - miasta, gdzie poza cerkwią OO Bazylianów zamienioną na siedzibę Wojewódzkiej Komendy OHP i Archiwum Państwowe, katedrą przejętą przez OO Karmelitów Bosych, znajdują się jeszcze dwie cerkwie zamknięte od 1947 r. - może korzystać jedynie w określonych godzinach z pomieszczeń kościoła garnizonowego; dlaczego zupełnie bezkarnie chodzą sprawcy zniszczenia wysadzonej w powietrze murowanej cerkwi w Rajskim n. Jeziolem Solińskim, rozwłóczonej przy pomocy ciągników rolniczych drewnianej cerkwi w Michnowcu, spalonej cerkwi w Lipiu, rozebranej unikalnej XIX-wiecznej cerkwi w Lutowiskach i ponad pięćdziesięciu im podobnych. Są to bolesne pytania. Próby poszukiwania na nie odpowiedzi wszędzie - również w Watykanie - nie okazały się rozwiązaniem najszcześniejszym. W 1981 r. doszło na tym tle do zmiany na stanowisku generalnego wikarego: ks. Stefana Dziubinę zastąpili ks. ks. J. Romanik z Warszawy i R. Martyniak z Legnicy. Nic przeto dziwnego, że Ukraińcy czują się oszukani i okradzeni. Przekonywanie ich o tym, że Polacy utracili na Wschodzie znacznie więcej nie jest najrozsądniejszą argumentacją i mija się z celem.

Pogorszeniu uległa sytuacja w zakresie nowych powołań kapłańskich. Od początku lat siedemdziesiątych młodzież ukraiń-

ska studiująca teologię na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim i deklarująca chęć przyjmowania święceń w obrządku greckokatolickim cieszyła się znaczną autonomią. Klerycy posiadali własną kaplicę, bibliotekę, własnego rektora - opiekuna i możliwość uczestniczenia w dodatkowych zajęciach z zakresu liturgii, śpiewu i języka /ukraińskiego i cerkiewno-ślowiańskiego/. Sprzyjało to napływowi znacznej liczby kandydatów do stanu duchownego, np. w 1979 r. 21 osób. W 1982 r. doszło do ostrego konfliktu pomiędzy władzami Uczelni i Cerkwi a alumnami wyznania greckokatolickiego na tle wprowadzenia zarządzenia nakładającego na nich obowiązek podpisywania już na pierwszym roku studiów oświadczenia o przyjmowaniu celibatu /dotychczas księża greckokatolicy zgodnie z postanowieniem Unii Brzeskiej mieli prawo zawierania związku małżeńskiego przed ostatnimi święczeniami/. Próba wyegzekwowania tego przepisu w stosunku do już studiujących, wobec negatywnej postawy większości, doprowadziła do dyscyplinarnego usunięcia z uczelni 3 osób oraz poważnego ograniczenia dotychczasowej autonomii.

Nie spełniły się nadzieje grekokatolików na powołanie własnego biskupa. Propozycja zgłoszona w tej sprawie na posiedzeniu Episkopatu Polskiego w 1981 r. znalazła poparcie jedynie w osobie biskupa wrocławskiego H. Gulbinowicza.

Analiza rozwoju sytuacji panującej obecnie w Cerkwi grecko-katolickiej każe przypuszczać, iż w najbliższym czasie problematyka religijna stanie się zagadnieniem dominującym w życiu ukraińskiej mniejszości narodowej. Wpływa na to pośrednio również malejąca aktywność kulturalna UTSK. Organizacja ta skupiająca obecnie zaledwie 4 tyszcłonków z uwagi na nasilającą się ingerencję MSW utraciła prestiż i przestała odgrywać w środowisku ukraińskim, jak dawniej, wiodącą rolę. W konsekwencji błędnej polityki oświatowej zniszczeniu uległo szkolnictwo ukraińskie. Jedynym, liczącym się aktualnie czynnikiem integrującym ukraińską mniejszość narodową w Polsce jest Cerkiew. W tym kontekście szczególnie niepokoi nieprzychylna postawa Kościoła. Coraz bardziej realna staje się groźba zaostrzenia konfliktu narodowościowego o podłożu religijnym. Należy podkreślić, że państwo na tym odcinku polityki narodowościowej prowadzi bardzo zręczną grę. Znamienne jest np., że w trwającym sporze o cerkwie władze administracyjne z reguły są rzecznikiem strony ukraińskiej. Jednocześnie odpowiednie czynniki odpowiedzialne za prowadzenie polityki narodowościowej zdają sobie doskonale sprawę z tego, że wieloletnie spory mogą przyczynić się pośrednio do konsolidacji społeczeństwa ukraińskiego. By do tego nie

dopuszczać zaktywizowano dezintegrujące oddziaływanie na środowisko ukraińskiej mniejszości narodowej lojalnej wobec Cerkwi prawosławnej. Zjawisko to jest szczególnie widoczne na przestrzeni ostatnich dwóch lat. Cerkiew prawosławna z dużym impetem wkroczyła na obszary stanowiące dotychczas domenę Cerkwi greckokatolickiej. Przykładem tego niech będzie chociażby erygowanie nowej diecezji prawosławnej sando-cko-nowosądeckiej z młodym i energicznym biskupem ks. P. Dubcem. Wiosną tego roku nieliczni prawosławni Przemyśla otrzymali jeden z dwóch wspomnianych już budynków cerkiewnych, o który od ponad 25 lat bezskutecznie zabiegają grekokatolicy. Kwestia stosunków Cerkwi greckokatolickiej z prawosławną, będącą zagadnieniem szczególnie złożonym, wymaga jednakże odrębnego omówienia.

xyz.

x/ Tytuł pochodzi od redakcji. Artykuł napisany specjalnie dla Dialogu.

1/ Cerkiew greckokatolicka - używane jest również określenie C. unicka - jest odłamem Cerkwi prawosławnej, który na soborze florenckim /1439-1445/ przyjął unię z kościołem katolickim, uznając zwierzchnictwo papieża, zachowując liturgię brządku wschodniego i własną organizację. W Polsce unię zawarto w 1596 r. na synodzie w Brześciu Litewskim. W okresie rozbiorów, na terenie zaboru rosyjskiego, władze carskie zlikwidowały C. greckokatolicką, wprowadzając na jej miejsce prawosławie.

2/ Cerkiew prawosławna - w brzmieniu oficjalnym - Polski Autokefaliczny Kościół Prawosławny zajmuje drugie miejsce pod względem liczby wyznawców po Kościele rzymskokatolickim - ok. 400 tys. osób.

3/ W Polsce w okresie międzywojennym było 5,1 mln Ukraińców /1931 r./. Ukraińcy grekokatolicy /ponad 60% ludności ukraińskiej/ zamieszkiwali ziemie b. zaboru austriackiego. Nieznaczny odsetek stanowili Ukraińcy wyznania ewangelickiego.

4/ Apostolska Administracja Łemkowszczyzny utworzona w 1934 r. z parafii greckokatolickich znajdujących się na terenie b. powiatów sandockiego, leskiego, jasielskiego, gorlickiego, nowotarskiego i nowosądeckiego podlegała bezpośrednio Watykanowi. Powodem jej utworzenia była chęć przeciwdziałania nasilającemu się na terytorium Łemkowszczyzny wpływowi prawosławia oraz ukraińskich ugrupowań narodowych.

5/ Rzeczywista likwidacja nastąpiła znacznie wcześniej.

11 IV 1945 r. radzieckie władze bezpieczeństwa aresztowały i zesłały na Syberię wszystkich biskupów w tym nowowybranego metropolitę lwowsko-halickiego kardynała Jósifa Slipyja /Andrzej Szeptycki zmarł 1.XI.1944 r./ oraz 1400 księży, 800 zakonników i zakonnic. W dniach 8-10.III.1946 r. w cerkwi św. Jura we Lwowie odbył się fikcyjny synod, na którym podpisano akt "wojzednannia" Cerkwi greckokatolickiej z prawosławną. Z kategorii powrócił po 18 latach J.Slipyj będący w chwili obecnej patriarchą Cerkwi greckokatolickiej na emigracji z siedzibą w Rzymie.

6/ Bp Josafat Kocyłowski zmarł 17.XI.1947 r. w więzieniu w Kijowie. Bp G.Łakota aresztowany 22.IX.1945 r., zmarł w XI.1950 r. w Workucie.

7/ Akcja ostatecznej likwidacji ukraińskiego podziemia zbrojnego na terenie Polski przeprowadzana pod kryptonimem "Wiśla" przewidywała m.in. przesiedlenie całej ludności ukraińskiej do województw północnych i zachodnich. W nowym miejscu osiedlania Ukraińcy nie mogli zamieszkiwać w miastach, w odległości mniejszej niż 30 km od miast wojewódzkich i wybrzeża morskiego, 50 km od granic państwa, w pobliżu linii kolejowych oraz w ilości nie przekraczającej 10% ogółu mieszkańców narodowości polskiej w jednej miejscowości. Rodziny o opinii ujemnej /każda była zaszeregowana do określonej kategorii A,B,C,/ miano rozmieszczać po jednej na wsi.

8/ Obóz koncentracyjny w Jaworznie /oficjalna nazwa: Centralny Obóz Pracy w Jaworznie/, zorganizowany został w miejsce pohitlerowskiego obozu koncentracyjnego Neu-Dachs - filii obozu w Oświęcimiu-Brzezince. Ocenia się, że więziono w nim ok.3,5 tys.Ukraińców/ wg danych oficjalnych 2781 osób/ w tym 150 kobiet i 24 księży /21 greckokatolickich i 3 prawosławnych/. W następstwie tortur, ciężkiej pracy, wygłodzenia, porażenia prądem z instalacji ogrodzeniowej obozu, zmarło ok.150 osób, w tym jeden ksiądz.

9/ Dz.U.RP., Nr 46, poz.339 z dnia 27 lipca 1949 r.

Od Redaktora:

W Urzędzie Do Spraw Wyznań od 1980 roku bezskutecznie oczekuje na załatwienie wniosek duchowieństwa greckokatolickiego, poparty petycją wiernych tego wyznania, w sprawie przyznania statusu prawnego kościołowi greckokatolickiemu w Polsce. Warto dodać, iż kwestia ta wysunięta została wówczas także przez UTSK w zestawieniu z szeregiem innych spraw dotyczących sytuacji ludności ukraińskiej w Polsce i spotkała się z negatywnym stanowiskiem na szczęblu naczelnych

władz partyjnych i państwowych, podobnie, jak postulat powołania ukraińskiej organizacji młodzieżowej.

X X

Andrzej Zięba

UKRAJNCY I POWSTANIE WARSZAWSKIE ^x

"Kapelan powstańczy służył nie tylko żołnierzom polskim. Wypadało mu także nieść pomoc duchową w chwili śmierci żołnierzom niemieckim, węgierskim czy ukraińskim. I oni mieli także prawo do posługi kapłańskiej i braterskiej. Nie została im ona też nigdy odmówiona"¹. – te słowa napisał biograf kardynała Wyszyńskiego w 1982 roku. Od chwili, której dotyczyły, mijało 38 lat. Przez cały ten okres trwał spór: czy Ukraińcy tłumili powstanie warszawskie, dopuszczając się przy tym szczególnie bestialskich czynów, czy też ich w tym czasie w Warszawie w ogóle nie było? Odpowiedzi padały z różnych stron – różne. Większość z nich cechowała stronniczość. Tymczasem wysiłki historyków zmierzały do odtworzenia prawdy historycznej². Dziś w zasadzie można mówić, że jest ona znana. Przyszedł więc pora na jej szersze upowszechnienie, także poza wąskimi kręgami fachowców. Jest ona nieco inna niż to co przyjęło się mniemać na ten temat, a czego ilustracją może być powyższy cytat. Zresztą, podobne sądy spotykane są bardzo często. Warto się przy okazji zastanowić: dlaczego?

Przyjrzyjmy się na początek faktom. Są one następujące:

W tragiczne dni sierpnia 1944 roku ludność Warszawy doznała straszliwych cierpień. Wojska likwidujące powstanie bezlitośnie i okrutnie rozprawiały się także z ludnością cywilną. Chwile grozy i nieludzkie wprost katusze głęboko zapadły w pamięć ofiar. Prześladowcy nosili niemieckie mundury, jednak wiadano, że nie zawsze byli narodowości niemieckiej. Według niemieckiego historyka Hansa von Krahals³ Warszawa była w tym czasie miejscem stacjonowania kilku, różnonarodowych formacji wojskowych współpracujących z Niemcami. Inne ściągnięto tam w chwili wybuchu powstania. Były to oddziały węgierskie /korpus gen. Vitez Vattay'a/, azerbejdżańskie /pułk piechoty SS-Bergman/, wschodniomuzułmańskie /Turkmeni, Tatarzy nadwołżańscy/, kozackie i rosyjskie /RO-NA, ROA/⁴, gruzińskie /o żołnierzach z opaskami na rękawach z napisem "Georgien" pisze Bertelski/⁵, ukraińskie oraz najrozmaitsze maści volksdeutsche i dezterterzy w oddziałach tzw. Milas /Milswillige/, oraz w dywizji SS-Dirlewanger.

Kranhals podaje, że w całej grupie wojsk przeznaczonych do tłumienia powstania pod dowództwem gen. von dem Bacha, było ok. 6100 "obcokrajowców".

Stanowiące nieduży procent tej liczby oddziały ukraińskie składały się po pierwsze z dwóch kompanii policyjnych, liczących według różnych szacunków 80-150 ludzi. Stacjonowały one w okolicy Alei Szucha i w gmachu Wyższej Szkoły Nauk Politycznych na ulicy Wawelskiej. Jest także faktem, że Ukraińcy byli w straży Pawiała. Również nieliczne grupki, czy wręcz jednostki mogły znaleźć się we wspomnianych oddziałach Hiwis oraz w zgrupowaniu Reinefartha. Zadaniem podoficerów i oficerów ukraińskich ze szkoły SS w Poznaniu oddanych do pomocy Reinefarthowi było służyć w charakterze tłumaczy. Z powodu braku jakichkolwiek bliższych danych nie można nic powiedzieć o ich postawie wobec ludności polskiej. Kranhals z kolei uniewinnia Hiwis, twierdząc, że nie brali udziału w zbrodniach. W końcowej fazie powstania, na przedmieściach Warszawy od strony Czerniakowa zostały użyte do walki /głównie z desantem z I Armii Wojska Polskiego/ dwie sotnie tzw. Legionu Samoobrony pod dowództwem płk. Diaczenki. Ich liczebność wynosiła ok. 400 ludzi. Tereny, na których poruszały się oddziały Diaczenki dawno już były spacyfikowane przez brygadę Kamińskiego /KONA/. Po pięciu tygodniach zostały one wycofane pod Kraków⁶.

Przeanalizujmy teraz akt oskarżenia. Został on zapisany głównie w pamięci mieszkańców Warszawy i tylko znikoma jego część, utrwalona tuż po zakończeniu wojny w zeznaniach świadków zeznających w procesach przeciw zbrodniarzom hitlerowskim, została opublikowana.

Świadkowie są jednomyślni. Przeciętnie co czwarta strona wydanego przez Szymona Datnera zbioru stenogramów zeznań zawiera opis dokonywanych przez Ukraińców przestępstw - mordów, rabunków, gwałtów⁷. To samo czytamy i w innych wydawnictwach o podobnym charakterze⁸ oraz w wielu pamiętnikach i relacjach pojawiających się po dzień dzisiejszy. Przykładowo wymieńmy choćby wspomnienia siostry Stanisławy Misztal w listopadowo-grudniowym numerze "Więzi" z 1983 roku i szczególnie wstrząsający list Henryka Szymańskiego do "Przekroju" /nr 1900 z 1983 roku/ opowiadający o rzezi w Operze na placu Teatralnym. Zapewne wiele tego rodzaju świadectw można by jeszcze wygrzebać ze zbiorów Instytutu Zachodniego w Poznaniu, Komisja badań Zbrodni Hitlerowskich w Warszawie i innych archiwów. Na pewno nie ma takiego Polaka, który by nie zetknął się z tymi faktami. Uczy się o nich w szkołach, przywołuje w rodzinnych wspomnieniach. Dotyczą ich

książki i artykuły wydawane w dużych nakładach i szeroko rozpowszechniane. Nie ma więc potrzeby jeszcze raz przytaczać tych drastycznych opisów. W tym momencie interesujący jest tylko jeden ich element - sposób identyfikacji oprawców.

Znamienne tu będzie zdanie zaczerpnięte z zeznania Jana Putkowskiego: "Byli to Ukraińcy, sądząc z mowy i zachowania się - mnie zabrali zegarek"⁹. Dokładniejsza lektura zeznań pozwala ustalić cechy owego zachowania: szczególnie odrażające zbrodnie, wyuzdane gwałty i bezlitosne, okrutne mordy, rabunek wszelkich kosztownych przedmiotów, a już nade wszystko właśnie zegarków. Najtrafniejszym będzie tu chyba słowo "dzikość". Określa ono najlepiej zachowanie się "Ukraińców". Ta "dzikość" służyła do ich rozpoznawania.

Drugą wskazówką był język. Nieuprawnione byłoby przypuszczenie, że warszawiacy znali język ukraiński. To zapewne wschodnio-słowiański akcent i brzemienie zasłyszanych rozmów naprowadziło ich na taki domysł, poparty znikomą wiedzą na temat, jakim językiem mówią Ukraińcy: "Widziałem także, że kręcili się tam żołnierze w mundurach niemieckich, mówiący po rosyjsku, którzy dokonali znów grabieży przyprowadzonej ludności. Imie jeden z Ukraińców zabrał długie buty, oddając w zamian swoje, zbyt małe na moją nogę"¹⁰. Jak pisze Kranhals, nawet Azerbejdżan posługujących się językiem rosyjskim mieszkańcy stolicy uważali za Ukraińców.

Czasem ułatwiał identyfikację ubiór - futrzane czapki, czasem rysy twarzy, choć po nich raczej rozpoznawano "Azjatów" i "Kałmuków". Niekiedy świadkowie dokładnie precyzowali formację wojskową wrogów, po niej odgadując ich narodowość. Wspomniany Henryk Szymański pisze: "Muszę też sprostować, że to nie Niemcy strzelali w Opérze, ale ukraińscy zdrajcy ojczyzny - własowcy. Niemcy szli na pierwszej linii, własowcy grasowali na tyłach". W innych relacjach znajdujemy utożsamianie Ukraińców z brygadą Kamińskiego /RONA/.

Pogląd, że mordowali Ukraińcy nie ograniczał się do ludności cywilnej. Podobne sądy krążyły wśród powstańców. Ich ślad znajdujemy w dokumentach o proveniencji akowskiej. Na przykład odezwa zredagowana w celu szerzenia dywersji w oddziałach niemieckich, przez współpracującego z AK i AL kapitana Czerwonej Armii Konstantina Kaługina była skierowana do "Ukraińców i Azjatów - ochotników niemieckiej armii"¹¹. Na rozkaz dowództwa powstania odezwa była rozrzucana na tych fragmentach linii bojowej, na których, jak sądzono, walczyły oddziały SS-RONA.

A jak było w rzeczywistości? Dokładna analiza zeznań dokonana przez Wasyla Weryhę oraz Ustalenia Kranhalsa na temat dyslokacji jednostek niemieckich pozwalają ustalić rzeczywistych winowajców. Większość relacji dotyczy Śródmieścia, Woli i Ochoty; działały tam oddziały Dirlewangera, własowcy z ROA i żołnierze Kamińskiego z RONA, Grupa Dirlewangera ściągnięta do Warszawy rozkazem Himmlera 5 VIII z Ełku składała się w 50% z Niemców-kryminalistów, 5% niekaranych oficerów narodowości niemieckiej i w 45% z volksdeutscheów i dezertków z innych armii. Kadre oficerską utworzonej w 1942 roku ROA stanowili Niemcy, a żołnierze byli werbowani pod presją spośród jeńców radzieckich. Nazwa "własowcy" wywodziła się od nazwiska dowódcy - Andrieja A. Własowa, generała radzieckiego, który zdecydował się na kolaborację z Niemcami. RONA była natomiast tworem pułkownika Mieczysława Kamińskiego, także renegata z Armii Czerwonej, o dosyć skomplikowanym pochodzeniu. Urodził się w Poznaniu z matki Niemki i ojca Polaka, ale z polskością mało miał wspólnego. W jego ambitnych planach leżało stworzenie z Rosji państwa faszystowskiego, w którym rządzić miała Rosyjska Narodowo-Socjalistyczna Partia z nim jako führerem na czele. Odpowiedzialność za krzywdy, jakich doświadczyła ludność Warszawy ciąży w wielkiej mierze właśnie na nim. To o nim von dem Bach powie: "Brygada Kamińskiego w ogóle nie miała wartości bojowej /.../ O ile atakowano, nie decydowały o tym taktyczne względy, lecz egoistyczne, osobiste względy rabunkowe. Zdobycie składu wódek było dla brygady ważniejsze niż zajęcie jakiegokolwiek panującej nad ulicą pozycji. Każde natarcie natychmiast zatrzymywało się przez to, że oddziały po zajęciu obiektu natychmiast rozpraszały się na luźne bandy plądrujące"¹². Inny niemiecki oficer, w rozmowie z pułkownikiem "Zyndranem" wyraził się eufemistycznie, że wskutek udziału ROA i RONA w starciach "doszło do wielu pożałowania godnych wypadków, które nie powinny zajść wśród walki kulturalnych narodów"¹³. Nieprzestrzeganie "taktycznych względów" i "niekulturalne" sposoby walki zdecydowały w końcu, że Niemcy aresztowali Kamińskiego, wywieźli go z Warszawy i rozstrzelali. Jego oddziały wcielono potem do ROA.

W żadnej z tych formacji nie stwierdzono masowego udziału Ukraińców. Jeżeli byli - trzeba to nazwać wyjątkiem. Błędna więc była identyfikacja własowców z Ukraińcami, co czynił Szymański i inni. Błędny był także podobny zabieg w stosunku do ronowców. I choć Ukraińcy byli w Warszawie w sierpniu 1944 roku, nie ich należy obarczać winą za zbrodnie wówczas tam dokonane.

Dopiero w tym świetle możemy wyjaśnić wspomniany na wstępie powstający epizod z biografii kardynała Wyszyńskiego. Przypomnijmy: pełnił on wówczas funkcję kapelana AK w Las-
kach /rejon Puszczy Kampinowskiej/. Oddziały polskie na tych
obszarach były zwalczane przez zgrupowanie wojsk niemiec-
kich, wzmocnione od 18 sierpnia przez 12 węgierską dywizję
honwedów, a od 27 sierpnia przez pułk SS-RONA, który, jak
to już wiemy, został wycofany z terenu samej Warszawy /tuż
przedtem walczył na terenie południowego Czerniakowa i Sady-
by/¹⁴. Ronowcy jeszcze nie wiedzieli o śmierci swego dowód-
cy. Mniej więcej w tym samym czasie Węgrów zastąpili własow-
cy. Na obrzeżach Puszczy pojawili się oni już wcześniej -
około 3 sierpnia dozorowali południowe wyjścia w kierunku
Włoch i Błonia¹⁵. Wynika z tego, że to nie żołnierzom ukrai-
ńskim niósł pociechę duchową ksiądz Wyszyński. Relacjonujący
te fakty świadkowie /sam Prymas?/ ulegli po prostu obiego-
wej opinii.

Podobnych błędów, w najrozmaitszych zachaczających o ten
czas i miejsce publikacjach znalazłoby się więcej. Można to
zrozumieć, choć czasem bardzo irytuje np. nieodcinformowanie
dziennikarza, piszącego; "/.../ istotnie, wielu spośród
członków szczególnie brygady Kamińskiego było, czy też nazy-
wało siebie Ukraińcami /.../"¹⁶. Gorzej jednak, gdy niefra-
sobliwe potraktowanie sprawy spotykamy w pracach naukowych
dotyczących bezpośrednio powstania warszawskiego. Jak wytłu-
maczyć fakt, że w dziele firmowanym przez nazwiska tej miary
co Czesław Madejczyk i Władysław Bartoszewski pojawiło się
zdanie: "W tym wypadku autor relacji mówi o żołnierzach bry-
gady szturmowej SS Kamińskiego, złożonej głównie z nacjona-
listów ukraińskich"¹⁷.

A przecież te słowa mają swoją konsekwencję, o której
powinni pamiętać ich autorzy. W stosunku do innych narodów,
których reprezentancji wspierali von dem Bacha, udało nam
się zachować rozsądny punkt widzenia. Nie obciążamy udziałem
w tłumieniu powstania kontu narodowego Azerbejdżan czy Ros-
jan. Zbiorowa odpowiedzialność za rozlaną krew zrealizowała
się tylko w stosunku do Ukraińców, z tą małą różnicą, że
akurat w tym wypadku sumienie ich zostało obarczone nie ich
winą.

Gdzie tkwią korzenie tego błędu? Dlaczego świadkowie,
zeznając w dobrej wierze, rozmijali się z prawdą? Nie były
to indywidualne pomyłki - mylili się niemal wszyscy, zjawis-
ko miało charakter społeczny. Zapewne przyczyn jego było
wiele. Prawdopodobnie jedną z podstawowych był nasz negatyw-
ny stereotyp Ukraińca, jaki kształtował się przez wieki

trudnego sąsiedztwa. Stereotyp ten uwyrażnia się w XIX w. - w okresie odrodzenia narodowego Ukraińców w Galicji Wschodniej i na Ukrainie Nadnieprzańskiej. Lęk i nieufność stają się dominującymi cechami stosunku Polaków do Ukraińców¹⁸. Pogłębiają się one wskutek kolejnych wydarzeń historycznych: walk z Ukrainą w 1919 r., a potem wskutek fatalnej i tragicznej niecierpolności polityki wobec mniejszości ukraińskiej w okresie międzywojennym z pacyfikacjami wsi na Wołyniu, z aresztowaniem ukraińskich działaczy 1 września 1939 r. włącznie. Społeczeństwo polskie świadome było wrogości narastającej po stronie ukraińskiej. Z początkiem wojny następuje uwiarygodnienie się negatywnego stereotypu i jego dalsza rozbudowa. Budulcem są tragiczne fakty: postawa Ukraińców wobec wkraczających wojsk hitlerowskich, ich kolaboracja z okupantem /policja, dywizja SS-Hałyczyna/, a wreszcie rzemie ludności polskiej w Galicji i na Wołyniu. Liczne ulotki podziemne, informujące społeczeństwo polskie o sytuacji na Wołyniu wskazują, że polskie wyobrażenia o Ukraińcach jako o narodzie ulegają niezwykle zaostreniu¹⁹. Potem przyszły informacje o wydarzeniach na Lubelszczyźnie. W pamięci społecznej był więc utrwalony stereotyp człowieka złego i okrutnego - Ukraińca, stało się to, co tłumaczy trafnie Ryszard Torzecki w recenzji z książki Weryhy:

"Ofiara lub kandydat na ofiarę gdy jest napastowany, maltretowany, kiedy patrzy śmierci w oczy, nie ma czasu ani ochoty na analizowanie narodowości kata. Wystarczył ubiór kozacki lub zwykła czapka, a czasem nieznana mowa aby utożsamić sobie napastnika z Ukraińcem".

Dziś, gdy już możemy dokonać refleksji nad tym zagadnieniem, należy pomyśleć i o podstawach i o następstwach osądów czynionych kiedyś pod wpływem wielkich emocji i napięć. Ważna jest zarówno prawda o powstaniu warszawskim - symbolu pewnych narodowych wartości, jak i dobro stosunków polsko-ukraińskich, tak bardzo skomplikowanych, że każde niepotrzebne obciążenia trzeba z nich jak najszybciej usuwać.

x/ Materiał publikowany bez wiedzy i zgody autora, zdjęty przez cenzurę ze Znaku.

1/ Andrzej Micewski, Kardynał Wyszyński, prymas i mąż stanu, Paryż 1982, t.1. s.28.

2/ Do tej pory pisali o tym najczęściej Ukraińcy: Borys Lewickij, Ortyńczyk, Lew Szankowski, a szczególnie Wasyl Weryha, dorohami druhoji switowej wojny. Legendy pro udział Ukraińców w warszawskim powstaniu 1944 r. ta pro ukraińsku

dywizji "Haličyzna", Toronto 1980. Stosunek polskiej historiografii naświetla recenzja z książki Weryhy pióra Ryszarda Torzeckiego zamieszczona w "Dziejach Najnowszych" /1981, nr 4/.

3/ Der Warschauer Aufstand 1944, Frankfurt a.Main 1962.

4/ Przymiotniki "kozacki" i "rosyjski" mogą być mylące. Ruch kozacki związany był z ideą niezależnego państwa Kozaków nad Donem, Terekiem i Kubaniem. Po zwycięstwie bolszewików w Rosji, ruch ten działał na emigracji - także w Polsce, która popierała różne antyradzieckie ruchy nacjonalistyczne w ramach tzw. prometeizmu. Niemcy w latach II wojny światowej inspirowali wojskowe przedsięwzięcia organizacji kozackich. Powstał korpus pod dowództwem atamana Tymofija Domanowa. Za Ukraińców bynajmniej się nie uważali. Kozakami nazywano także własowców z ROA oraz niektóre oddziały ukraińskie /Buniaczenki/, zresztą współpracujące, nie z nacjonalistami ukraińskimi, lecz właśnie z Własowem - zwolennikiem odbudowania Rosji w przedrewolucyjnych granicach. Właśnie takie, przedrewolucyjne, obejmujące terytorium całej Rosji carskiej znaczenie posiada także słowo "rosyjski". Chodzi tu o tzw. Rosyjską Wyzwoleńczą Armię /ROA/ i Rosyjską Wyzwoleńczą Armię Ludową /RONA/.

5/ Lesław M. Bartelski, Powstanie warszawskie, Warszawa 1965, s.81.

6/ Legion Samoobrony został założony w 1943 na Wołyniu przez członków OUN z grupy Melnyka. Po ewakuacji pod Kraków nastąpiło wnet zwolnienie ze służby żołnierzy i rozstrzelanie jego organizatorów. Jak pisze B.Lewickij, powodem tego była odmowa walki z polskim podziemiem, w myśl zasady, że celem Legionu jest wyłącznie walka z ZSRR.

7/ Zbrodnia okupanta hitlerowskiego na ludności cywilnej w czasie powstania warszawskiego w 1944 roku /w dokumentach/. Wybór i opracowanie Szymon Datner. Warszawa 1970.

8/ Zbrodnia niemiecka w Warszawie 1944 r. Zeznania. Opracował Edward Serwański i Irena Trawińska, Poznań 1946: Ludność cywilna w powstaniu warszawskim, t.1-3, pod redakcją Czesława Madajczyka Warszawa 1974.

9/ Zbrodnią okupanta..., s.233.

10/ Tamże, s.391.

11/ Antoni Przygoński, Powstanie warszawskie w sierpniu 1944 r. Warszawa 1981, t.1, s.396-397.

12/ Dzieje Najnowsze, t.1: 1947.

13/ Ludność cywilna..., s.502.

14/ A.Przygoński, op.cit., t.2, s.200.292.

16/ J.Lovell, Polska, jakiej nie znamy, Kraków 1970, s.70.
17/ Ludność cywilna....s.230.

17/ Ludność cywilna.....s.230.

19/ A oto kilka najmocniejszych przykładów: "Ludność ukraińska pijaną krwią morduje nadal ludność polską, dla samej rozkoszy mordowania /.../ jakiś straszny potworny szal ogarnął tę zwyrodniałą społeczność ukraińską, która swoją historię pisze krwią i pożogą, której jedyną ambicją jest zasłynięcie w świecie jako społeczność katów i zbrodniarzy". Postępuje ona tak "dla zadowolenia własnych niszczyielskich i morderczych instynktów", aby dać upust "zakorzenionym w tym szczepie instynktom hajdamaćkim". cyt. za: Weryha, op. cit.s.211-212.

X X

3 czerwca 1984 roku w Parafii w Podkowie Leśnej odbyła się Msza Święta, odprawiona w obrządku wschodnim, w intencji pojednania polsko-ukraińskiego. Wydarzenie to było pierwszym na forum Kościoła w PRL spotkaniem o takim wymiarze i znaczeniu pomiędzy obu obrządkami i społecznościami.

Redakcja

Powitanie cc. Bazylianów przez ks. Leona Kantorskiego

Pozwolę sobie powitać Ojca Josafata Romanyka - prowincjała Ojców Bazylianów, delegata księdza Prymasa Józefa Glempa do Kościoła Grecko-Katolickiego na terenie Polski. Wielce się radujemy, że tutaj w naszej świątyni - której sklepieniem jest błękit nieba, otoczeni naturą, którą stworzył Bóg - możemy powitać Was, bracia Ukraińcy i dzisiaj zjednoczyć się w Waszej Świętej Liturgii, we Mszy Świętej, we wspólnej modlitwie o pojednanie.

Komunia Święta Ciała i Krwi Jezusa Chrystusa, którą przyjmujemy wszyscy razem, niech nam uprzytomni, że jesteśmy braćmi w Chrystusie, że wszyscy jesteśmy wszczepieni w Chrystusa, że stanowimy jedno. Tę jedność - tak często rozdieraną - chcemy umacniać, pogłębiać i do niej konsekwentnie zdążyć.

Witajcie w naszej świątyni podkowieńskiej.

Wprowadzenie ks. proboszcza Leona Kantorskiego

3 czerwca, kilka minut przed godziną 17.30, przed uroczystym rozpoczęciem Mszy św. ks. Leon Kantorski, proboszcz miejscowej parafii, zwrócił się do licznie zgromadzonej rzeszy wiernych z kilkoma komunikatami. Następnie we wprowadzeniu powiedział: "Jest to wspólna modlitwa o pojednanie polsko-ukraińskie. Chcemy przebaczyć krzywdy nam wyrządzone i chcemy prosić o przebaczenie krzywd, które myśmy wyrządzili. Łączy nas długa, tysiącletnia historia. Albowiem Ukraiński Kościół Katolicki za cztery lata będzie obchodził Tysiąclecie przyjęcia Chrztu przez Ruś Kijowską - w 988 roku; a więc mniej więcej w tym samym czasie weszliśmy wszyscy - my, Polacy, i oni, Ukraińcy, do powszechnego Kościoła Chrystusowego, trwającego w jedności. Gdy zaś Wschód oderwał się od Zachodu a Zachód został podzielony - Kościół Ukraiński dążył do zachowania jedności między Wschodem a Zachodem. Tę jedność starał się zachować przez całe niemal tysiąc lat. W tej Mszy Świętej chcemy zapoczątkować modlitwy o pojednanie Polaków i Ukraińców. Gdy kardynał Wyszyński z Episkopatem Polski niemal 20 lat temu, w roku 1965, zwrócił się na Zachód - mówiąc: "przebaczamy i prosimy o przebaczenie" - my - dzisiaj tutaj - małeńki Kościół, małeńka wspólnota rzymsko-katolicka Polaków z tą małą wspólnotą grecko-katolicką Ukraińców - chcemy zapoczątkować w zakresie naszych skromnych możliwości modlitwę o pojednanie i samo pojednanie."

M E M O R I A Ł
o polsko-ukraińskie pojednanie w Kościele

Zgromadzeni na Świętej Liturgii obrządku bizantyńsko-słowiańskiego sprawowanej w rzymsko-katolickiej świątyni w Podkowie Leśnej w intencji pojednania polsko-ukraińskiego, zostaliśmy urzeczeni pięknem i duchowym bogactwem chrześcijańskiego Wschodu, zjednoczonego z chrześcijańskim Zachodem w Ukraińskim Kościele Katolickim. Uświadomiliśmy sobie nie tylko wartości, których poprzez podział Kościoła i polityczne podziały zostaliśmy pozbawieni, lecz także zasadniczy warunek służenia sprawie chrześcijańskiej jedności - poprzez braterskie narodowe pojednanie w Chrystusie.

x x x

Przepraszaliśmy Boga i naszych braci Ukraińców za grzech, jaki ciąży na nas, Polakach; za "grzech historyczny" braku zrozumienia aspiracji oraz sytuacji narodu ukraińskiego.

Przepraszaliśmy za historyczne skandale i zgorszenia, spowodowane ciętą postawą wobec obrządku wschodniego, za łatinizację wspólnot unickich, za wymuszanie "przechrzczenia" urągające świętości sakramentu, za lekceważenie dla ich obrządku i codziennego życia wiary.

Przepraszaliśmy szczególnie za krzywdy wyrządzone Kościołowi ukraińskiemu za naszych czasów, kiedy przy udziale polskich katolików Kościół unicki stracił ponad 350 świątyń i setki świętych ikon o kulturalno-historycznym znaczeniu. Przepraszaliśmy za nieprzyjazną postawę niektórych katolickich kapłanów - którzy odbierając im cerkwie i podjudzając wiernych przeciwko unitom, przyczynili się do ich rozpaczliwego przejścia z Kościoła jedności na prawosławie lub na pozycje ateizmu.

Przepraszaliśmy za nieraz żywione w naszych myślach i postawach uprzedzenia i podejrzliwości.

x x x

Chcieliśmy równie przebaczyć krzywdy, wyrządzone w przeszłości nam, chociaż były to krzywdy niemałe. W najcięższych dla naszego narodu chwilach bywało, że Ukraińcy bili w nasz naród. Płonęły polskie wsie. Ginęli niewinni ludzie, także kobiety i dzieci.

Przebaczamy.

x x x

Najnowszą historię odczytujemy jako zarządzenie Boże, aby katolików polskich i ukraińskich nawrócić wzajemnie ku sobie. Podejmujemy wspólną niedolę jako drogę ku opamiętaniu, ku oczyszczeniu naszych postaw chrześcijańskich, narodowych i ludzkich.

Dziękujemy Bogu Najwyższemu za łaskę goszczenia na polskiej ziemi tej garstki świadków bizantyńsko-słowiańskiej drogi katolickiego Kościoła wśród naszych narodów. Są oni dla nas prawdziwymi wygnańcami nie tylko ze swojej ziemi, lecz także z najdroższego skarbu tej ziemi, jaką jest wiara i kultura praojców. Ta wiara i kultura należą także do naszego duchowego dziedzictwa, gdyż poprzez wieki były częścią polskiej duszy. Przez gorzki los ukraińskich unitów czujemy się zaiste ograbieni nie tylko ze wspólnego dziedzictwa, lecz z samych wschodnich źródeł naszego dalszego duchowego ubogacenia.

Radujemy się z tych resztek słynnej polskiej tolerancji i pluralizmu, które wyrażają się w półlegalnym statusie Ukraińskiego Kościoła Katolickiego w Polsce, w życzliwej postawie naszych Pasterzy wobec ukraińskich katolików. Z drugiej strony uświadamiamy sobie, że 300 tysięcy ukraińskich grekokatolików potrzebuje swoich młodych kapłanów, potrzebuje normalnej organizacji kościelnej z własnym biskupem, potrzebuje przywrócenia im niszczonej cerkwi unickiej.

Obecność wśród nas ukraińskich katolików jest dla nas uprzywilejowaną okazją do dawania świadectwa poczuciu kościelnej jedności i autentycznej polskości, jest wyzwaniem dla naszej wiary, kultury i humanizmu.

Chcemy żyć razem i rozwijać się w braterstwie. We wzajemnej współpracy chcemy budować Boży pokój i kształtować nową epokę, epokę cywilizacji Miłości.

x x x

Dlatego wnosimy gorącą prośbę do wszystkich naszych Pasterzy i Rodaków o pomoc naszym braciom, Ukraińcom i grekokatolikom, według własnych możliwości. Są one różne. Inne dla Księżów Biskupów. Inne dla kapłanów. Jeszcze inne dla ludzi pracy twórczej, formujących postawy i opinie społeczne. A także zwyczajny szary człowiek dysponuje pewnymi możliwościami, albowiem może przynajmniej łamać w sobie oraz w otoczeniu urazy antyukraińskie, może chociaż świadczyć Ukraińcom życzliwość i solidarność. Pamiętamy wszyscy nauki Ojca

Świętego Jana Pawła II o walce z nienawiścią pomiędzy ludźmi, o konieczności pojednania, o zabieganiu o pokój i braterstwo. Pamiętamy również słowa, które Prymas Tysiąclecia, kardynał Stefan Wyszyński, swego czasu wraz z całym Episkopatem wypowiedział w 1965 roku, także i w naszym imieniu: "Przebaczymy i prosimy o przebaczenie".

Sądzimy, że nas to wszystko zobowiązuje.

x x x

Na koniec zwracamy się z pokorną prośbą, aby sprawie całej zechcieli pobłogosławić: Ojciec Święty Jan Paweł II, Ks. Kardynał Josyf Slipyj, Arcybiskup Większy Lwowa dla Ukraińców, oraz Ks. Kardynał Józef Glemp Prymas Polski.
Podkowa Leśna, dnia 3 06 1984 roku

x x x

Litania o pojednanie

1. Boże Stworzycielu nieba i ziemi, Stwórco równych sobie narodów, Ty sprawiłeś w odwiecznych zamiarach, że Polska i Ruś Kijowska przyjęły Ewangelię i otrzymały Chrzest tysiąc lat temu. Tak zjednoczyłeś oba narody w braterstwie Chrystusowym.

- Módlmy się do Boga, aby za wstawiennictwem świętych Włodzimierza i Wojciecha łaską swoją umacniał w nas dar wiary i rozwijał życie Boże.

Ciebie prosimy, wysłuchaj nas Panie.

Hospody pomyśluj.

2. Boże w Trójcy Jedyny, Ty pozwoliłeś nam przez tysiąc lat trwać i rozwijać się obok siebie i być dla świata Polakom - Polonia semper fidelis - Polską zawsze wierną, a Ukraińcom na świętej Rusi zachować swą duchową niezależność i stać się znakiem jedności Wschodu i Zachodu.

- Módlmy się aby Bóg Wszechmocny pozwolił nam spełnić misję dziejową także w naszych czasach.

Ciebie prosimy, wysłuchaj nas Panie.

Hospody pomyśluj.

- Módlmy się abyśmy zawsze dla świata byli znakiem jedności i wierności Bogu, Krzyżowi i Ewangelii.

Ciebie prosimy, wysłuchaj nas Panie.

Hospody pomyśluj.

3/ Boże Miłosierdzia, wejrzyj na nas słabych i grzesznych ludzi. Ty sam wiesz jak bardzo niezrozumienie, egoistyczne interesy, złość ludzka i wzajemna wrogość oddaliły nas od

Siebie i rozdzieliła głęboką przepaścią. Historyczne współżycie wyrządziło nam nawzajem krzywdy i pozostawiło głębokie rany w świadomości nas wszystkich. Ty Panie spraw, aby nasze czasy, trudna sytuacja obu naszych narodów stały się balsamem na wzburzone serca.

- Boże nieskończenie miłosierny, przebacz nam nasze winy i zło, któreśmy wyrządzili sobie wzajemnie.

Ciebie prosimy, wysłuchaj nas Panie.

Hospody pomyśluj.

- Boże łaskawy, daj nam pokorę, byśmy wzajemnie chcieli o przebaczenie prosić.

Ciebie prosimy, wysłuchaj nas Panie.

Hospody pomyśluj.

4. Boże wielki, Boże mocny. Ty możesz sprawić, by skończyły się konflikty graniczne, by nadszedł czas opamiętania, czas wyzbycia się naszych uprzedzeń i nieporozumień, czas nawrócenia naszych postaw. Pozwól, Panie, by nasze dzisiejsze spotkanie nauczyło nas docenić nasze wspólne dziedzictwo kulturalne, a nadto uczynić, by nasze patriotyzmy, polski i ukraiński, oparte na wartościach uniwersalnych, nie były już wrogię sobie, ale się uzupełniały i niosły pokój światu.

- Módlmy się, aby Pan wyzwolił nas ze wszelkich nieprzyjaznych myśli, uczuć, pragnień i uczynił podatnymi na pojednanie polsko-ukraińskie.

Ciebie prosimy, wysłuchaj nas Panie.

Hospody pomyśluj.

- Módlmy się, aby krew św. Jozafata, biskupa-męczennika, a także krzyż cierpień poniesionych dla Chrystusa przez tylu wiernych stały się naszym zwycięstwem.

Ciebie prosimy, wysłuchaj nas Panie.

Hospody pomyśluj.

5. "Ojcze Święty, zachowaj ich ... aby tak jak My byli jedno... Uświęć ich w prawdzie. A za nich Ja poświęcam w ofierze samego siebie". /J 17, 11, 17, 19/.

Ojcze, stawiasz nas - w swej nieskończonej miłości - przed nowym wielkim zadaniem zbudowania jedności między nami jako części szerokiego, braterskiego ruchu pojednania narodów w nowej cywilizacji, cywilizacji miłości.

Tysiąc lat temu chrystianizacja Rusi dokonała ostatecznego zjednoczenia chrześcijańskiej Europy. Dziś nawrócenie całej Europy stwarza podstawy zbudowania nowej Europy i nowego świata, w którym zapana pokój oparty na Prawdzie i Miłości.

Wszyscy wołajmy razem z Chrystusem do Pana Boga i Ojca naszego:

"Ojcze nasz..."

x x x

Podkowa Leśna, dnia 3 czerwca 1984 r.

Ojcze Święty

My, parafianie kościoła św.Krzysztofa w Podkowie Leśnej na Mazowszu spieszymy, podzielić się z Tobą wielkim naszym przeczyciem.

Dnia 3 czerwca 1984 w naszej świątyni - której mury stanowią zieleń a sklepieniem był błękit nieba - w blaskach wieczornego, chylącego się ku zachodowi słońca - zgromadziła się kilkutysięczna rzesza ludu wierzącego, aby przez wspólne modlitwy i Ofiarę Mszy zapoczątkować

p o j e d n a n i e p o l s k o - u k r a i ŋ s k i e .

Wysłuchani w Twoje, Ojcze Święty, nauczanie - chcielibyśmy wyrazić konieczność pojednania między ludźmi, przewyciężanie nienawiści, wybaczenia sobie wzajemnie krzywd i win.

Tak więc na podwyższeniu - przed frontonem z szeroko otwartą bramą kościoła św.Krzysztofa - rozgrywała się Święta Liturgia obrządku bizantyńsko-słowiańskiego w wersji ukraińskiej. Uczestniczyli w niej, przyjmując Komunię św., wszyscy. Polacy i Ukraińcy. Zwyczajni ludzie i przedstawiciele świata kultury. Dzieci, młodzież, dorośli i starcy. Żywy Kościół dwóch narodów i dwóch obrządków: rzymskiego i wschodniego. A potem wszyscy stając przed Bogiem, swoim Panem, zgodnie wołali "Ojcze nasz" - "Ciebie prosimy, wysłuchaj nas Panie" - "Hospody pomyluj".

Bezradni w obliczu ogromu zadań i trudności na drodze do polsko-ukraińskiego pojednania, pierwsze zatem kroki skierowaliśmy - wspólnie z braćmi Ukraińcami - ku Bogu. Doświadczaliśmy owego mistycznego wieczoru na przykładzie jednej małej parafii, że owo pojednanie n i e j e s t niepodobieństwem. Tłum polski do późnych godzin nie chciał puścić od siebie braci Ukraińców, ich kapłanów i chóru ukraińskiej młodzieży. "Memoriał w sprawie pojednania" - który razem z odmówioną "Litanią o pojednanie" - załączamy, przyjęty został wśród burzy oklasków, Ukraińscy goście mówili, że na ciernistej drodze swej misji religijnej i narodowej - będą odtąd mogli krzepić się wspomnieniem wieczornej Mszy Świętej przeżytej wspólnie z Polakami w mazowieckiej Podkowie Leśnej. A wrażenia łączne - i polskie i ukraińskie - najlepiej zdaje się oddawać zdanie z tłumu: "Żyjemy we wspa-

niałych czasach; modlitwa stała się sposobem na nieurność i dawne rany".

Tak zapoczątkowane dzieło pojednania - teraz z Ukraińcami, a potem z Litwinami i Białorusinami - pragniemy prowadzić dalej na miarę naszych sił poprzez wspólne modlitwy, spotkania i pracę formacyjną.

Ciebie zaś, Ojczy Świąty, a także kardynałów Josyfa Slipyja i Józefa Glempa, prosimy o Ojcowski Patronat nad tym dziełem. Zechciej też Ty, Ojczy Świąty, udzielić swego apostołskiego błogosławieństwa tak organizatorom jak i uczestnikom "Świętej Mszy Pojednania".

Parafialny Komitet Pomocy Bliźniemu
w Podkowie Leśnej

Ksiądz Proboszcz
Parafii w Podkowie Leśnej

x x x

Podkowa Leśna, dnia 3 czerwca 1984 r.

Najczcigodniejszy
Ks. Kard. Josyf Slipyj
Arcybiskup Większy Lwowa
dla Ukraińców
Kzym

Najczcigodniejszy Księżu Kardynale

Porwani przykładem i nauczaniem Ojca Świętego Jana Pawła II i przejęci bolesnym skandalem nawarstwionych w psychice pobratymczych narodów wzajemnych uprzedzeń - zapragniemy przyczynić się do dzieła polsko-ukraińskiego pojednania w Chrystusie, Kościele i w narodowym współżyciu. Wobec zamkniętych granic i przeciętej naturalnej komunikacji między naszymi wspólnotami kościelnymi i narodowymi, apel o pojednanie zwróciliśmy naprzód do ukraińskiej wspólnoty katolickiej w Polsce, której wygnańczy los i status kościelny jest dla nas wymownym znakiem ze wszechmiar trudnej sytuacji.

Po dłuższych przygotowaniach przez parafialne odczyty i modlitwy, których apogeum przypadło w uroczystość świętych naszych Nauczycieli Cyryla i Metodego, mieliśmy szczęście wspólnie sprawować Świętą Liturgię w intencji pojednania polsko-ukraińskiego celebrowaną przez Ojców Bazylianów z udziałem ukraińskiego chóru w kościele parafialnym w Podkowie Leśnej w dniu 3 czerwca 1984 r. Pokrzepieni wspólną Li-

turgią i ciepłem braterskiego spotkania otworzyliśmy szeroko nasze serca ku sobie i tym uczuciem pragniemy objąć całą wspólnotę ukraińską na świecie z nadzieją, że spotkają się w uścisku pojednania nie tylko polskie i ukraińskie ręce, lecz także Eucharystyczny Stół jednego Kościoła zjednoczy przy posłudze Papieża polskich katolików oraz ukraińskich unitów i prawosławnych w budowaniu cywilizacji miłości.

Tak zapoczątkowane dzieło pragniemy prowadzić przez wspólną modlitwę, studia i pracę formacyjną. Pragniemy prosić Najczcigodniejszego Księdza Kardynała, Męczennika Jedności i Świadka Pojednania, o pasterski patronat nad naszym dziełem oraz o Jego patriarsze błogosławieństwo.

Parafialny Komitet Pomocy Bliźniemu
w Podkowie Leśnej

Ksiądz Proboszcz
Parafii w Podkowie Leśnej

x x x

Podkowa Leśna, dnia 3 czerwca 1984 r.

Eminencjo,
najczcigodniejszy Księżu Prymasie

Wśród spraw nabrzmiałych, które obciążają naszą świadomość katolicką i narodową, jest splot polsko-ukraińskich uprzedzeń, powikłań i win po obu stronach. ciężar grzechu między oboma narodami prowadzi nas do szukania pojednania w Chrystusie i Kościele. Dzieło to rozpoczęliśmy wspólną Liturgią sprawowaną w wersji ukraińskiej w intencji pojednania polsko-ukraińskiego 3 czerwca 1984 r. w Podkowie Leśnej. To wydarzenie nie tylko wstrząsnęło uczestnikami spotkania lecz także głęboko poruszyło polską opinię. Obserwujemy od-tąd, że sprawa pojednania narodów pobratymczych zdobywa co-raz szersze kręgi. Jest to konsekwencja Pontyfikatu Ojca Świętego Jana Pawła II oraz wrażliwej postawy Episkopatu Polski, który z inspiracji Księdza Prymasa zalecił nam modlitwę w intencji narodów pobratymczych. Pragniemy kontynuować to dzieło poprzez modlitwę i pracę formacyjną. Ufamy, że w tym samym wesprzemy Księdza Prymasa w Jego posłudze jako specjalnego Delegata apostolskiego dla Ukraińców w Polsce. W Jego sercu składamy nasze zamierzenia i inicjatywy, prosząc, aby Ksiądz Prymas zechciał wraz z Ojcem Świętym i Kardynałem Józefem Slipyjem przyjąć pasterski patronat nad

tym dziełem. Prosimy o Prymasowskie Błogosławieństwo dla naszych najbliższych prac.

Parafialny Komitet Pomocy Bliźniemu
w Podkowie Leśnej

Proboszcz
Parafii w Podkowie Leśnej

x x x

Podkowa Leśna, dnia 20 października 1984

Jego Ekselencja
Najprzewielebniejszy
Ksiądz Arcybiskup Myrosław Lubacziwskyj
Następca Arcybiskupa Większego Lwowa dla
Ukraińców
Ś.p. Kardynała Josyfa Slipyja
Przewodniczący Świętego Synodu
Katolickiego Kościoła Ukraińskiego
w Rzymie

Najprzewielebniejszy Księżu Arcybiskupie.

Z głębokim bólem przyjęliśmy wiadomość o śmierci Ś.p. Kardynała Josyfa Slipyja. Jego Osoba była dla nas pobudzającym przykładem wierności Kościołowi i swemu Narodowi. Z Nim związaliśmy zapoczątkowaną podczas Liturgii w naszym kościele parafialnym Dzieło Pojednania Polsko-Ukraińskiego, kierując na Jego ręce prośbę naszego zgromadzenia o Patronat nad naszymi zamierzeniami. Choć tej prośby nie zdążyliśmy przekazać za Jego ziemskiego życia, to jednak zanurzeni w modlitwę za Jego duszę żywimy przeświadczenie, że przy tronie Ojca Narodów i Pana Historii będzie święcie patronował sprawie naszego Pojednania w Chrystusie i Kościele.

Nasza modlitwa o pojednanie zatacza coraz szersze kręgi, torując drogę pracy formacyjnej i wydawniczej. To czyni naszą prośbę o ukraiński kościelny Patronat nad tym dziełem tym bardziej usilną i ufą. Kierujemy ją na ręce Jego Ekselencji z żywą nadzieją uzyskania pasterskiego błogosławieństwa i wsparcia dla naszych poczyną.

Parafialny Komitet Pomocy Bliźniemu
w Podkowie Leśnej

Proboszcz
Parafii w Podkowie Leśnej

Cena 100 zł

Warszawa 1986

W N U M E R Z E :

Słowo od Redakcji

I. Łysiak-Rudnyćkyj - Ukraina między
Wschodem i Zachodem

XYZ - Kościół Greckokatolicki w Polsce

A. Zięba - Ukraińcy i Powstanie Warszawskie
KRONIKA

Copyright: Dialog 1986